

JĘZYK ŁACIŃSKI

Porta Latina

Program nauczania języka łacińskiego
i kultury antycznej
dla liceum ogólnokształcącego

zakres podstawowy i rozszerzony

Stanisław Wilczyński
Ewa Pobiedzińska



Wydawnictwo Szkolne PWN
Warszawa 2005

Redaktor

Małgorzata Krajewska

Redaktor techniczny

Maryla Broda

Program dopuszczony do użytku szkolnego przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu
pod numerem **DKOS-5002-45/05**

Copyright © by Wydawnictwo Szkolne PWN Sp. z o.o.
Warszawa 2005

Spis treści

Akty prawne	5
I. Wstęp	7
II. Cele edukacyjne i wychowawcze ogólne i szczegółowe	8
III. Treści nauczania	10
IV. Przykładowy rozkład materiału nauczania ze wskazaniem oczekiwanych osiągnięć	14
V. Procedury osiągania celów. Formy i metody kształcenia	33
VI. Środki dydaktyczne	39
VII. Przewidywane osiągnięcia uczniów. Uszczegółowienie zapisu w <i>Podstawie programowej</i>	40
VIII. Kontrola i ocena pracy ucznia	42
IX. Zalecana literatura	50

Akty prawne

**Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu
z dnia 6 listopada 2003 r.
zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego
oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół
(Dz. U. Nr 210, poz. 2041)**

Kształcenie w zakresie podstawowym

D. Dotyczy nauki języka łacińskiego i kultury antycznej jako drugiego języka obcego

Cele edukacyjne

1. Znajomość języka na poziomie pozwalającym rozumienie i samodzielne tłumaczenie (z wykorzystaniem słownika) oryginalnych tekstów łacińskich.
2. Poznanie roli i miejsca kultury śródziemnomorskiej w życiu współczesnym i różnych dziedzinach wiedzy z odwołaniem się do wiedzy uzyskanej na wcześniejszych etapach kształcenia.

Zadania szkoły

1. Zapoznanie uczniów z językiem łacińskim w zakresie umożliwiającym tłumaczenie tekstów oryginalnych i przygotowanych.
2. Rozwijanie w uczniach poczucia przynależności do kręgu kultury śródziemnomorskiej; zapoznanie z przekazaną przez starożytność tradycją życia obywatelskiego.
3. Nauczanie posługiwania się poprawną polszczyzną i rozumienia terminologii współczesnej opartej na językach klasycznych; rozwijanie wrażliwości językowej i kształtowanie kultury języka.
4. Doskonalenie ogólnej sprawności językowej; doskonalenie umiejętności jasnego uczniów precyzyjnego formułowania myśli.
5. Kształcenie samodzielności intelektualnej oraz sprawności w porządkowaniu pracy umysłowej.

Treści nauczania

1. Gramatyka, leksyka i frazeologia w zakresie umożliwiającym tłumaczenie i analizę fragmentów dzieł oryginalnych.
2. Wybrane fragmenty dzieł autorów starożytnych i autorów polsko-łacińskich w oryginale.
3. Łacina jako język literatury, środek komunikacji językowej, język sakralny, język tekstów naukowych.
4. Wpływ łaciny i greki na strukturę i zasoby leksykalne współczesnych języków europejskich: łacina jako wspólny język Europejczyków.
5. Kontynuacja kształcenia w zakresie kultury i cywilizacji śródziemnomorskiej, z uwzględnieniem następujących treści:
 - 1) kanon topiki antycznej w literaturze i sztuce (jak odczytywać mity, pojęcia, symbole),
 - 2) elementy wiedzy o językach klasycznych w zakresie pozwalającym zrozumieć podstawowe terminy, pojęcia, powiedzenia i przysłowia oraz etymologię niektórych wyrazów stale obecnych w języku polskim i innych językach nowożytnych,
 - 3) znaczenie dziedzictwa antyku dla kultury polskiej,
 - 4) wybrane fragmenty dzieł autorów greckich i rzymskich w przekładzie – w zakresie istotnym dla zrozumienia kanonu lektur z literatury polskiej i światowej,
 - 5) historia gatunków literackich, przykłady najwybitniejszych dzieł: epos, liryka, sielanka, dramat attycki, komedia stara i nowa, historiografia, retoryka grecka i rzymska, początki piśmiennictwa chrześcijańskiego,
 - 6) inne elementy wiedzy o starożytności niezbędne do przekładu, analizy i interpretacji tekstów.

Osiągnięcia

1. Rozumienie i tłumaczenie (z wykorzystaniem słownika) oryginalnych tekstów łacińskich.
2. Analizowanie, interpretowanie i komentowanie tekstów oryginalnych i w przekładach.
3. Operatywna znajomość gramatyki łacińskiej.
4. Poprawne stosowanie w wypowiedziach wyrażań i terminów pochodzących z języków klasycznych.
5. Wykorzystywanie znajomości języka łacińskiego do lepszego zrozumienia zjawisk językowych zachodzących w języku polskim i innych językach nowożytnych.
6. Poprawne formułowanie myśli i sądów.
7. Dostrzeganie ponadczasowych wartości w dziełach z odległych epok i rozumienie ich znaczenia dla współczesnej kultury polskiej i światowej.

Kształcenie w zakresie rozszerzonym

Język łaciński i kultura antyczna

Obowiązuje podstawa programowa dla „języka łacińskiego i kultury antycznej” jako drugiego języka obcego dla uczniów poznających język łaciński jako trzeci.

Dla uczniów poznających język łaciński jako drugi język obcy zwiększa się zakres lektur oryginalnych i zwraca się szczególną uwagę, obok tłumaczenia tekstu, na jego analizowanie, interpretowanie i komentowanie.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r.

w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów, egzaminów w szkołach publicznych

§ 53

1. Egzamin maturalny z przedmiotów obowiązkowych może być zdawany na poziomie podstawowym lub na poziomie rozszerzonym, z wyjątkiem przedmiotów, o których mowa w ust. 2. Wyboru poziomu egzaminu maturalnego z danego przedmiotu, w części ustnej i części pisemnej, zdający dokonuje w deklaracji, o której mowa w § 59 ust. 1.
2. Dla egzaminu maturalnego w części ustnej z języka polskiego, języka mniejszości narodowej lub języka grupy etnicznej nie określa się poziomu egzaminu.

§ 90

1. Egzamin maturalny w części pisemnej z języka greckiego i kultury antycznej, języka łacińskiego i kultury antycznej oraz języka grupy etnicznej jest zdawany na poziomie rozszerzonym.
2. Egzamin trwa 240 minut i składa się z dwóch części:
 - 1) Część pierwsza trwa 90 minut i polega na napisaniu w języku polskim krótkiej wypowiedzi na określony temat, z wykorzystaniem materiału tekstowego oraz ilustracyjnego zawartego w arkuszu egzaminacyjnym.
 - 2) Część druga trwa 150 minut i polega na rozwiązaniu testu leksykalno-gramatycznego i testu na zrozumienie tekstu oraz na przetłumaczeniu tekstu oryginalnego na język polski.
3. W czasie trwania egzaminu zdający może korzystać odpowiednio ze słownika grecko-polskiego lub łacińsko-polskiego oraz atlasu historycznego albo słownika językowego właściwego dla zdawanego języka grupy etnicznej.

§ 141

Egzamin maturalny w części pisemnej z przedmiotów: filozofia oraz język łaciński i kultura antyczna, jako przedmiotów obowiązkowych, można zdawać począwszy od sesji wiosennej w roku szkolnym 2007/2008.

§ 142

Począwszy od sesji wiosennej w roku szkolnym 2007/2008 absolwent może wybrać w części pisemnej egzaminu maturalnego język łaciński i kulturę antyczną jako przedmiot dodatkowy, jeżeli nie wybrał go jako przedmiotu obowiązkowego.

I. Wstęp

Program języka łacińskiego *Porta Latina* opracowany jest dla liceum ogólnokształcącego. Przy opracowaniu uwzględniono *Podstawę programową kształcenia ogólnego* zawartą w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 6 listopada 2003, zasady przeprowadzania egzaminu maturalnego zawarte w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 oraz doświadczenia zawodowe autorów.

W wyniku reformy oświaty został skrócony czas nauki w liceum z czterech do trzech lat. Dlatego chcąc wykształcić ucznia i doprowadzić go do odpowiedniego poziomu dojrzałości intelektualnej i duchowej oraz osiągnąć inne cele utylitarne, czyli przygotować do Nowej Matury, należało ograniczyć i uporządkować na nowo niektóre zagadnienia, aby w krótszym czasie pokazać uczniom wpływ kultury antycznej na kulturę Europy i nauczyć ich czytać i rozumieć samodzielnie proste teksty łacińskie.

W związku z nową strukturą szkolnictwa, z różnymi warunkami szkół oraz zainteresowaniami uczniów przewiduje się możliwość realizacji programu na poziomie podstawowym i rozszerzonym. Na tych dwóch poziomach, począwszy od sesji wiosennej w roku szkolnym 2007/8, absolwent będzie mógł wybrać na egzaminie maturalnym język łaciński i kulturę antyczną jako przedmiot obowiązkowy. Program podstawowy (175 godzin) przewiduje nauczanie podstaw języka i treści (sentencje, teksty preparowane¹), które powinny stanowić wyposażenie kulturowe współczesnego wykształconego Polaka. Przy tej liczbie godzin można przygotować ucznia do egzaminu maturalnego na poziomie podstawowym.

Program rozszerzony (220 godzin) przewidziany jest dla uczniów wykazujących większe zainteresowanie przedmiotem i deklarujących udział w Olimpiadzie Języka Łacińskiego oraz chęć zdawania języka łacińskiego na egzaminie maturalnym na poziomie rozszerzonym. Dzięki temu uczniowie poszerzą znajomość języka i zdobędą większą umiejętność analizy i tłumaczenia tekstów oryginalnych, prozaicznych i poetyckich, których poznanie służy wprowadzeniu ładu w sferę intelektualną i duchową człowieka.

Niniejszy program zaleca wprowadzanie materiału językowego w sposób spiralny, tzn. w kolejnych etapach nauczania uczący się stale powtarza, pogłębia swoją wiedzę i utrwala umiejętności.

Program poleca się nauczycielom, którzy będą prowadzić zajęcia w liceum ogólnokształcącym w zakresie podstawowym i rozszerzonym. Minimalna liczba godzin języka łacińskiego (175) zapewnia realizację programu na poziomie podstawowym. Zakłada się, że dla poziomu rozszerzonego dyrektorzy szkół, dysponujący pewną liczbą godzin dodatkowych, zwiększą liczbę godzin przynajmniej do 220.

W programie przedstawione zostały ogólne i szczegółowe cele edukacyjne, ramowy rozkład materiału, szczegółowe treści kształcenia i zakres przewidywanych osiągnięć ucznia oraz omówione zostały procedury osiągnięcia celów kształcenia, metody kontroli i oceny osiągnięć uczniów.

¹ Z dzieł Cicerona, Gelliusza, Justinusa, Kurtiusa Rufusa, Kwintyliana, Liwiusza, Neposa, Pliniusza, Plutarcha, Seneki oraz z Biblii (Starego i Nowego Testamentu)

II. Cele edukacyjne i wychowawcze ogólne i szczegółowe

Program uwzględnia wszystkie cele edukacyjne wymienione w *Podstawie programowej* dotyczącej nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej. Sformułowane w naszym programie cele są rozwinięciem celów opisanych w dokumencie ministerialnym. Można je opisać następująco:

Cele ogólne

Celem podstawowym nauki języka łacińskiego jest przekazanie uczniom wiedzy niezbędnej dla kształtowania i zdobywania wyższej kultury języka, świadomego posługiwania się językiem ojczystym, który poprzez swoją historię zakotwiczony jest w łacińskim dziedzictwie językowo-kulturowym.

Cel nadrzędny związany jest z językiem łacińskim jako nośnikiem kultury. Nauka języka łacińskiego od starożytności po czasy współczesne była głównym składnikiem ogólnego wykształcenia Europejczyka, stymulowała rozwój intelektualny młodego człowieka, pobudzała aktywność umysłową, rozwijała zdolności poznawcze, wyrabiała dociekliwość i krytycyzm, rozbudzała wrażliwość moralną i estetyczną dzięki wyjątkowym walorom wychowawczym treści przekazanych przez starożytność.

Nauka języka łacińskiego nie jest celem samym w sobie. Język bowiem jest tu środkiem, dzięki któremu uczeń – w wieku intensywnego rozwoju umysłowo-psychicznego – styka się z wielkimi i nigdy nie zdezaktualizowanymi walorami wychowawczymi Antyku, by osiągnąć dojrzałość umysłową i duchową. Od początku bowiem w Europie problem wychowania człowieka wiązał się ze studiami nad starożytnością. Uchodziła ona w oczach późniejszych epok za niewyczerpane źródło wiedzy i kultury, w czasach nowożytnych zwłaszcza traktowanych jako wzory klasyczne.

Język łaciński nie musi spełniać postulatu przydatności w prostej komunikacji życia codziennego, powinien natomiast pomagać w rozwoju duchowym człowieka. Jest to możliwe dzięki ważkości przekazu słownego, jaki pozostawiła nam literatura antyczna oraz myśl chrześcijańska. Czytanie autorów starożytnych i średniowiecznych służy wprowadzaniu ładu (kosmosu) w sferę intelektualną i duchową człowieka.

Uczniowie, co nie mniej ważne, dzięki nauce łaciny, a poprzez nią dzięki poznaniu myśli antycznej, zyskują niebanalną wiedzę o świecie, o potrzebie przykładania miary klasycznej do wszystkiego, co myślimy, obserwujemy, doświadczamy, czynimy. Zdobywają kryteria oceny rzeczywistości na terenie niezwykle rozległym i w przestrzeni, i w czasie, co chroni ich przed popadaniem w umysłowy prowincjonalizm.

Nauka fleksji i składni języka łacińskiego ułatwia logiczne myślenie i wnioskowanie, pomaga wysławiać się prosto i precyzyjnie, a zatem ułatwia porozumiewanie się międzyludzkie.

Edukację w szkole rozpoczynamy od elementów morfologii i składni łacińskiej. Realizacja tych tematów pozwoli na zrozumienie budowy zdania nie tylko łacińskiego, ale każdego języka europejskiego. Poznanie nawet niewielkiego zbioru słów umożliwia orientowanie się w zależności języków europejskich, w tym języka polskiego, od łaciny. Pozwala zdobyć świadomość przynależności do wspólnego kręgu kulturowego na płaszczyźnie językowej.

Co ważniejsze, na lekcjach łaciny przeprowadza się taką analizę pojęć, sądów (zdań), myśli (a należy to do istoty programu), która prowadzi do uważnego stosunku do słowa. Im głębsza pamięć wynurza się na powierzchnię, tym łatwiej odrzucić wszelkie bezwartościowe, mialkie treści powodujące duchowy chaos i zamęt intelektualny.

Dzięki programowi języka łacińskiego wraz z ważkimi zagadnieniami kultury antycznej kształcenie szkolne pozostaje w nurcie tradycji humanistycznych i jednocześnie otwiera się na nowe wyzwania, przede wszystkim kulturalne, zjednoczonej Europy (*Europa coniuncta*). Program klasyczny języka łacińskiego nie tylko może wpisać się w program rozwoju szkoły, ale nadać jej swoiste znamię, dzięki temu, że kształcenie klasyczne nie jest już dzisiaj zjawiskiem powszechnym w Polsce.

Cele szczegółowe (wraz z zadaniami nauczyciela)

Dla poziomu podstawowego – P:

A. Znajomość języka łacińskiego na poziomie pozwalającym na rozumienie i samodzielne tłumaczenie (z wykorzystaniem słownika) oryginalnych tekstów łacińskich poprzez:

1. doprowadzenie uczniów do opanowania określonej ilości słów i zwrotów oraz przyswojenia zagadnień gramatycznych w zakresie umożliwiającym tłumaczenie tekstów preparowanych i oryginalnych o mniejszym stopniu trudności, a mianowicie do:
 - a. rozpoznawania części mowy i ich przynależności fleksyjnej (deklinacje, koniugacje),
 - b. znajomości paradygmatów odmian,
 - c. umiejętności rozwiązywania różnorodnych ćwiczeń gramatyczno-słownikowych,
 - d. rozpoznawania konstrukcji składniowych charakterystycznych dla języka łacińskiego i rodzajów zdań podrzędnych,

- e. dostrzegania różnic i podobieństw składniowych między językiem łacińskim i polskim,
 - f. posługiwania się słownikiem łacińsko-polskim i polsko-łacińskim,
 - g. dostrzegania etymologii zapożyczeń łacińskich w języku polskim i innych językach nowożytnych,
 - h. pamięciowego opanowania słownictwa łacińskiego umożliwiającego tłumaczenie tekstów (około 600 słówek rocznie);
2. zapoznanie uczniów z językiem łacińskim w takim stopniu, aby mogli rozumieć popularne zwroty, sentencje, powiedzenia i wyrażenia łacińskie funkcjonujące w języku i kulturze polskiej.

B. Poznanie roli i miejsca kultury śródziemnomorskiej w życiu współczesnym i różnych dziedzinach nauki z odwołaniem się do wiedzy uzyskanej na wcześniejszych etapach kształcenia:

1. **Uczeń ma świadomość przynależności do kręgu kultury śródziemnomorskiej** dzięki:
 - a. poznaniu języka łacińskiego jako jednego ze składników wspólnej kultury europejskiej,
 - b. poznaniu dziedzictwa kulturowego Śródziemnomorza, które w trakcie swych dziejów przejęła Europa, w tym Polska;
2. **Uczeń poznał przekazaną przez starożytność tradycję życia obywatelskiego** ważną dla kształtowania własnej postawy obywatelskiej:
 - a. życie obywatelskie starożytnych Greków i Rzymian; prawa i obowiązki obywateli,
 - b. formy sprawowania władzy (demokracja ateńska, ustrój Sparty, republika rzymska),
 - c. niewolnictwo.

Dla poziomu rozszerzonego – **R**:

oprócz opanowania materiału podstawowego i osiągnięcia podstawowych celów (P) wymaga się od ucznia:

1. opanowania języka łacińskiego w stopniu pozwalającym na lekturę tekstów oryginalnych, co ułatwi głębszy kontakt z kulturą śródziemnomorską:
 - a. przyswojenia określonej ilości słów (około 1800) i zwrotów,
 - b. opanowania zagadnień gramatycznych umożliwiających zdobycie większej biegłości w tłumaczeniu przy pomocy słownika tekstów oryginalnych (w zakresie określonym przez standardy egzaminacyjne),
 - c. opanowania umiejętności analizowania treści i budowy zdania,
 - d. rozumienia wpływu łaciny na rozwój języków nowożytnych;
2. głębszego rozumienia norm moralnych charakterystycznych dla kultury śródziemnomorskiej przekazanych w literaturze antycznej (m.in. obiektywna wiedza, umiejętność przyznania się do błędu, uznanie racji antagonisty, wolność osoby ludzkiej; poszanowanie tradycji kulturowej, w tym religijnej, każdego narodu; przestrzeganie prawa jako sztuki zachowywania tego, co dobre [moralnie] i sprawiedliwe; odpowiedzialność za słowa i czyny; odpowiedzialność rodzicielska itp.).

III. Treści nauczania

Wymiar podstawowy = P – obejmuje opanowanie ok. 600 słów i zwrotów rocznie, odmianę i rozpoznawanie form fleksyjnych (I–V deklinacja i I–IV koniugacja); dokonywanie prostych transformacji gramatycznych; klasyfikację zdań podrzędnych. Uczeń powinien umieć rozpoznawać podstawowe konstrukcje składniowe; wyjaśniać pojęcia i terminy w języku polskim, mające źródło w łacinie; tłumaczyć przy pomocy słownika i rozumieć łatwy, przygotowany tekst łaciński; rozpoznawać funkcję poszczególnych elementów tekstu (z pomocą lub bez pomocy nauczyciela).

Wymiar rozszerzony = R – oprócz opanowania materiału podstawowego (P) uczeń umie w szerszym zakresie odmieniać, rozpoznawać, tworzyć i użyć formy fleksyjne i składniowe, słowa i zwroty; tłumaczyć tekst, czyli rozpoznawać ogólny sens tekstu, stosować poprawne techniki przekładu łacińskich struktur składniowych; znajdować właściwe polskie odpowiedniki leksykalne dla łacińskich wyrazów i związków frazeologicznych; redagować spójny i poprawny stylistycznie przekład.

Materiał nauczania z podziałem na lata nauki

Klasa I

Morfologia

Opanowanie pamięciowe podstawowych wzorów odmian rzeczowników i czasowników – **P**.

Wymowa i akcent w języku łacińskim. Wyrazy proste i złożone – **P**.

Rzeczowniki deklinacji I–III (podstawowe wzory odmian). Pluralia tantum – **P**.

Przymiotniki deklinacji I, II, III – **P**.

Zaimki osobowe, zaimek zwrotny, zaimki dzierżawcze, pytające (*quis? quid?*), wskazujące *is, ea, id; idem, eadem, idem*, zaimki nieokreślone, zaimek względny – **P**.

Czasowniki I–IV koniugacji. Indicativus activi i passivi czasów: praesens, imperfectum, futurum I, perfectum, plusquamperfectum i futurum II; imperativus praesentis activi i passivi; infinitivus praesentis, perfecti activi i passivi. Supinum. Participium perfecti passivi – **P**.

Słowo posiłkowe *esse* ze złożeniami – **P**.

Coniunctivus praesentis, imperfecti, perfecti, plusquamperfecti activi i passivi czasowników wszystkich koniugacji – **P**.

Liczebniki główne i porządkowe od 1 – 100, odmiana *mille* – **P**.

Nieregularności w odmianie rzeczowników – **R**.

Przymiotniki zaimkowe – **R**.

Składnia

Budowa zdania pojedynczego; podmiot, orzeczenie czasownikowe, imienne; infinitivus jako dopełnienie – **P**.

Przymyki łączące się z accusatiwem i ablatiwem – **P**.

Przeczenie w zdaniu łacińskim. Dopełnienie po przeczeniu – **P**.

Accusativus cum infinitivo; nominativus cum infinitivo; accusativus duplex; nominativus duplex – **P**.

Dativus possessivus – **P**. Ablativus temporis – **P**.

Zdania względne – **P**.

Zdania okolicznikowe – czasu, przyczyny, warunku, przyzwolenia – z orzeczeniem w indicatiwie – **P**.

Zdania warunkowe (modus potentialis i irrealis) – **P**.

Zdania celowe i dopełnieniowe (ut finale, ut obiectivum) – **P**.

Coniunctivus w zdaniach głównych – **P**.

Ablativus causae – **R**.

Słownictwo (około 600 słów i zwrotów)

Grupowanie wyrazów etymologicznie pokrewnych (*audire, auditor, auditio, auditorium*) – **P**.

Przymyki w roli przedrostków przy czasownikach (*ad-iuvo, con-struo, de-vinco, ex-cedo, in-venio, prae-pono, sub-duco*) – **P**.

Grupowanie synonimów, homonimów, paronimów, antonimów – **R**.

Grupowanie wyrazów i zmienności ich znaczenia – **R**.

Przyrostki przymiotnikowe i rzeczownikowe (*labor – laboriosus; delectatio – delectabilis*) – **R**.

MATERIAŁ KULTUROWY

Wymiar podstawowy

Chronologia starożytności.

Elementy historii i geografii świata starożytnego grecko-rzymskiego (okres trwania królestwa, republiki, cesarstwa, kilka ważniejszych faktów i postaci historycznych; ogólna znajomość mapy basenu Morza Śródziemnego).

Mitologia: wybór mitów greckich – mity trojańskie, bogowie olimpijscy, Herakles, Eneas; legendy związane z początkami Rzymu, funkcja mitu w literaturze, język mitu.

Życie codzienne Greków i Rzymian (zagadnienia związane z treścią przerabianych tekstów (np. uczeń i nauczyciel; edukacja i cel kształcenia w Rzymie; pan i niewolnik; uczyty w stylu greckim i rzymskim itp.).

Podstawowe wiadomości o dziejach języków europejskich (języki romańskie).

Latinitas viva.

Wymiar rozszerzony

Elementy wiedzy o starożytności grecko-rzymskiej jako komentarz i tło dla tłumaczonych tekstów:

Dzieło Homera i kilka aspektów jego sztuki poetyckiej na podstawie wybranych fragmentów w przekładzie.

Fragmenty *Metamorfoz* Owidiusza, klucze poznania języka mitu i sposoby jego interpretacji. Polityczna oraz społeczno-moralna wymowa mitu o początkach Rzymu.

Wybrane zagadnienia z literatury starożytnej (fragmenty eposu Homera i *Dziejów* Liwiusza oraz *Księgi Rodzaju* w przekładzie).

Artes liberales oraz *humanitas* w tekstach łacińskich i w dziedzictwie europejskim i polskim (na podstawie wybranych przykładów z literatury polskiej, np. prozy Zbigniewa Herberta).

Sztuka odczytania tekstu biblijnego, tzw. prehistorii biblijnej w *Księdze Rodzaju*, np. więź rodzinna a bratobójstwo.

Niewolnictwo jako złożone zjawisko społeczne i moralne (np. na podstawie listów Seneki).

Pojęcie państwa w prawie rzymskim; filozoficzna geneza państwa. Formy sprawowania rządów w państwie arystokratycznym, wojskowym, w republice. Rozumienie państwa w Unii Europejskiej. Formy rządów związane z dobrem wspólnym i złem społecznym (wybrane fragmenty z pism Cyncerona oraz ze współczesnej publicystyki).

Bajki Fedrusa.

Przydział czasu (przykładowy)

46 godzin lekcyjnych – na przerobienie materiału gramatyczno-leksykalnego

12 – na powtórzenie i utrwalenie przerobionego materiału

8 – na omówienie zagadnień dotyczących kultury (materiał do wyboru)

4 – lekcje w rezerwie

Klasa II

Morfologia

Rozpoznawanie wszystkich poniżej wymienionych form – **P**.

Pamięciowe opanowanie stopniowania przymiotników, tworzenia i odmiany participiów – **P**.

Rzeczowniki: IV–V deklinacja – **P**.

Przymiotniki: stopniowanie regularne – **P**, oboczności w stopniowaniu – **P**, stopniowanie nieregularne – **P** i opisowe – **R**.

Przysłówek: zasady tworzenia od przymiotników I–II oraz III deklinacji – **P**. Stopniowanie przysłówków – **P**.

Zaimki wskazujące: *hic, ille, iste, ipse* – **P**.

Czasownik: participium praesentis activi, futuri activi i passivi (gerundivum); gerundium; infinitivus futuri activi; *volo, nolo, malo; eo; fio; fero* i złożenia; verba defectiva – **P**.

Składnia

Składnia imion miast – **P**.

Accusativus cum infinitivo futuri, ablativus comparativus, genetivus partitivus – **P**. Składnia przypadków (rozszerzenie) – **R**.

Gerundivum w funkcji przydawki i orzecznika – **R**.

Coniugatio periphrastica activa i passiva. Dativus auctoris – **R**.

Participium zastępujące zdania podrzędne – **P**.

Ablativus absolutus – **P**.

Zdania pytajne zależne – **P**, consecutio temporum – **R**.

Zdania czasowe (cum historicum) – **P**.

Zdania przyczynowe – **P**.

Zdania przyzwolone – **P**.

Słownictwo

Rozszerzenie o ok. 600 nowych słów zasobu wyrazów i zwrotów z czytanych tekstów – **P**.

Czasowniki złożone z przedrostkami (cd.) – **P**.

Grupowanie wyrazów etymologicznie pokrewnych i zapożyczeń (cd.) – **R**.

Grupowanie synonimów, homonimów, paronimów, antonimów (cd.) – **R**.

Grupowanie zwrotów frazeologicznych – **R**.

Życie wyrazów i zmienność ich znaczenia – **R**.

Systematyzowanie znaczeń i roli przedrostków i przyrostków – **R**.

MATERIAŁ KULTUROWY

Wymiar podstawowy

Historia: Wojny perskie i znaczenie determinacji Greków dla dziejów Europy. Wypadki historyczne (wojna z Persami) jako inspiracja dla literatury (dramat) i sztuki (np. *Persowie* Ajschylosa w przekładzie – fragmenty).

Religia: Delfy jako ośrodek kultu religijnego na podstawie przerabianych tekstów (Justinus).

Edukacja i filozofia: szkoła Pitagorasa i początki filozofii greckiej (na podstawie tekstów Kwintyliana oraz opracowań filozofii starożytnej); Rola literatury w życiu człowieka (np. listy Seneki).

Polityka i retoryka: Cechy dobrego administratora i polityka (fragmenty tekstów Cyncerona, np. *De re publica*, *De oratore*).

Nauka: Kalendarz juliański i gregoriański.

Program poetycko-muzyczny: średniowieczna poezja religijna i świecka w oryginale i przekładzie (nagrania muzyki średniowiecznej i współczesnej w miarę posiadania środków audialnych).

Latinitas viva.

Wymiar rozszerzony

Elementy wiedzy o starożytności i średniowieczu jako komentarz i tło dla tłumaczonych tekstów:

Różne szkoły filozoficzne i ich twórcy (m.in. szkoła pitagorejska, sokratejska, cynicka, epikurejska, stoicka i in.). Główne założenia filozoficzne poszczególnych kierunków.

Artes liberales jako wyposażenie umysłu człowieka wolnego. Formująca funkcja wiedzy (teksty Kwintyliana, Cyncerona, Seneki, opinie współczesnych autorów).

Retoryka oraz metody i cel kształcenia mówcy (osoby publicznej). Ideał mówcy. *Sapientia* jako postulat filozoficznego i retorycznego wykształcenia.

Wybrane zagadnienia z literatury biblijnej *Nowego Testamentu* w wersji łacińskiej: np. niezależność i autonomiczność wspólnoty religijnej i politycznej.

Bajki Fedrusa (cd.).

Fragmenty klasycznej poezji łacińskiej (Owidiusz).

Europejska twórczość sekwencyjna XII–XIII w. Sposób poetyckiego obrazowania i symbolika biblijna w poezji sekwencyjnej. Forma muzyczna sekwencji. Średniowieczna poezja religijna (sekwencje) inspiracją dla kompozytorów w następnych epokach (do współczesności).

Wybrane utwory ze świeckiej poezji średniowiecznej *Carmina Burana* w programie literacko-muzycznym.

Przydział czasu (przykładowy)

46 godzin lekcyjnych – na przerobienie materiału gramatyczno-leksykalnego

12 – na powtórzenie i utrwalenie przerobionego materiału

8 – na omówienie zagadnień dotyczących kultury (materiał do wyboru)

4 – lekcje w rezerwie

Klasa III (wymiar podstawowy – 35 godzin lekcyjnych; wymiar rozszerzony – 35 + 45 godzin)

Morfologia

Rozpoznawanie wszystkich poniżej wymienionych form – **P**.

Powtarzanie i utrwalanie materiału gramatycznego (deklinacje, koniugacje) – **P**.

Verba deponentia I–IV koniugacji; verba semideponentia – **P**.

Verba defectiva – **R**.

Liczebniki główne i porządkowe od 100–1000; odmiana *unus, duo, tres* – **P**.

Niektóre nieregularności w odmianie rzeczowników – **R**.

Składnia

Zdania skutkowe i podmiotowe – **P**.

Powtórzenie i utrwalenie poznanych konstrukcji składniowych (a.c.i., n.c.i., dativus possessivus, ablativus absolutus, coniugatio periphrastica activa i passiva) oraz zdań podrzędnie złożonych z orzeczeniem w indicatiwie i coniunctiwie:

– zdania podrzędne ze spójnikiem *ut* (celowe, dopełnieniowe, skutkowe, przyzwolone, porównawcze),

– zdania podrzędne ze spójnikiem *cum* (czasowe, przyczynowe, przyzwolone),

– zdania względne i względno-okolicznikowe – **P**.

Zestawienie particypiów i infinitiwów – **P**.

Słownictwo

Utrwalanie i poszerzanie słownictwa (około 300 słów) – **P**.

Poszerzanie zasobu słów, wyrazów, zwrotów na podstawie czytanych fragmentów z dzieł prozaików i poetów epoki klasycznej oraz autorów polsko-łacińskich – **R**.

Doskonalenie sztuki przekładu – **R**.

Rozpoznawanie zapożyczeń łacińskich w języku polskim i językach nowożytnych – **R**.

Materiał kulturowy – P

Elementy wiedzy o starożytności jako komentarz do tłumaczonych tekstów autorów klasycznych i polsko-łacińskich:

Elementarne zasady dobrego rządzenia w państwie demokratycznym; sprzeczności i trudności systemu demokratycznego – m.in. przyczyny i skutki ostracyzmu (teksty Cycerona, Neposa; autorzy współcześni).

Materiał tekstowy – R

Przykłady epistolografii rzymskiej (Pliniusz Młodszy, Seneka).

Zapiski – *Commentarii de bello Gallico* Cezara jako historyczne źródło poznania starożytnych Gallów, Germanów i Brytanów oraz ich obyczajów.

Wybrane fragmenty z mów Cycerona (np. Oskarżenie Katyliny jako mowa obrończa porządku społecznego w republice rzymskiej).

Rozprawy filozoficzne Cycerona w wyborze.

Fragmenty dziejów Rzymu według Liwiusza.

Fragmenty z dzieła *De republica emendanda* A.F. Modrzewskiego jako dojrzały wyraz myśli społeczno politycznej polskiego odrodzenia zakotwiczonej w dorobku antycznej myśli politycznej i filozoficznej.

Katechizmowy skrót wiadomości o Polakach i ich obyczajach Marcina Kromera napisany dla czytelnika na zachodzie Europy.

Poezja łacińska okresu klasycznego (Katullus, Owidiusz, Horacy, Wergiliusz).

Latinitas viva. Przykłady dyplomów honorowych (doctor honoris causa, civis honoris causa).

Przydział czasu (przykładowy)

20 godzin lekcyjnych – na przerobienie materiału gramatyczno-leksykalnego

8 – na powtórzenie i utrwalenie przerobionego materiału

5 – na omówienie zagadnień dotyczących kultury (materiał do wyboru)

2 – lekcje w rezerwie

Ponadto dla programu rozszerzonego 45 godzin lekcyjnych przeznaczonych na czytanie tekstów oryginalnych prozaicznych i poetyckich.

IV. Przykładowy rozkład materiału nauczania ze wskazaniem oczekiwanych osiągnięć²

Klasa I			
l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
1. Liczba godzin – 1	<ul style="list-style-type: none"> – Wymowa i akcent w języku łacińskim. – Wyrazy łacińskie w języku polskim. – Latinitas viva. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zaznajomienie uczniów z wymową głosek łacińskich i prawidłowym akcentowaniem. – Zapoznanie z niektórymi sposobami powstawania zapożyczeń łacińskich w języku polskim. – Zasygnalizowanie zjawiska łaciny mówionej we współczesnej kulturze europejskiej i amerykańskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń umie wymawiać głoski łacińskie. – Uczeń poznał zasady prawidłowego akcentowania wyrazów. – Uczeń dostrzeżę zapożyczenia w języku polskim i innych europejskich językach, których się uczy. – Uczeń uświadamia sobie, że język łaciński spełnia warunki języka mówionego.
2. Liczba godzin – 2	<ul style="list-style-type: none"> – Temat i końcówki czasownika. – <i>indicativus praes.</i>, <i>imperf.</i>, <i>fut. act.</i>, <i>infinitivus praes.</i>, <i>imperativus praes.</i> – Formy podstawowe czasownika. – Zaimki osobowe. – Budowa zdania pojedynczego (podmiot, orzeczenie czasownikowe; <i>infinitivus</i> jako dopełnienie). 	<ul style="list-style-type: none"> – Sprawdzenie i utrwalenie umiejętności czytania i akcentowania. – Zaznajomienie z odmianą czasownika w <i>praesens</i>, <i>imperfectum</i> i <i>futurum</i> strony czynnej i ćwiczenie jej zapamiętania. – Uczenie rozpoznawania koniugacji (zwłaszcza II i III). – Zapoznanie ze sposobem analizy zdania pojedynczego. – Wskazanie podstawowej techniki tłumaczenia zdania łacińskiego. – Przygotowanie gruntu do przyszłej analizy składni <i>a.c.i.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń potrafi płynnie czytać tekst lekcji i poprawnie akcentować nowo poznane wyrazy łacińskie. – Uczeń zna końcówki osobowe czasownika w stronie czynnej i rozpoznaje je w tekście. – Uczeń umie rozpoznawać koniugacje i tematy czasowników. – Uczeń potrafi odmieniać czasowniki I–IV koniugacji w trzech czasach <i>activi</i>. – Uczeń potrafi rozpoznać w zdaniu formy czasowników i powiązać je z innymi częściami zdania. – Uczeń zna sposób analizowania, czyli poprawnego tłumaczenia zdania pojedynczego. – Uczeń potrafi zbudować proste pojedyncze zdanie łacińskie. – Uczeń dostrzeżę różnice składniowe w języku łacińskim i polskim. – Uczeń rozumie obecność rdzeni łacińskich w wyrazach polskich. – Uczeń opanował pamięciowo kilka sentencji i zwrotów łacińskich.

² Tematyka zajęć została zaczerpnięta z podręcznika do języka łacińskiego *Porta Latina* autorstwa Stanisława Wilczyńskiego, Ewy Pobiedzińskiej i Anny Jaworskiej, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2005

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
<p>3.</p> <p>Liczba godzin – 2-3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Rzeczowniki i przymiotniki deklinacji I (-a); wyjątki rodzaju męskiego. – Odmiana słowa posiłkowego <i>esse</i>. – Orzeczenie imienne. – Przyimki łączące się z accusatiwem i ablatiwem. 	<ul style="list-style-type: none"> – Utrwalanie poprawnego i płynnego czytania tekstu łacińskiego. – Przypomnienie polskich nazw przypadków i pytań do nich. – Zaznajomienie z łacińskimi nazwami przypadków i pytaniami do nich. – Zapoznanie z odmianą rzeczownika i przymiotnika według deklinacji I. – Zapoznanie z odmianą słowa posiłkowego (praesens). – Wskazanie rekcji przyimków <i>in, de, ex</i>. – Ćwiczenie podstawowej analizy i techniki tłumaczenia zdania pojedynczego. – Tłumaczenie zdań ze składnią a.c.i. (bez analizy). – Rozbudzenie motywacji uczenia się języka łacińskiego (m.in. dzięki znajomości sentencji i funkcjonowania (życia) wyrazów łacińskich w języku polskim, angielskim, niemieckim, francuskim). 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń potrafi poprawnie i płynnie czytać tekst lekcyjny. – Uczeń zna nazwy przypadków i pytania do nich. – Uczeń zna końcówki deklinacji I i potrafi odmieniać rzeczownik z przymiotnikiem. – Uczeń umie rozpoznawać w tekście funkcje przypadków i widzieć ich współzależność. – Uczeń zna zależność przypadków od przyimków <i>in, de, ex</i>. – Uczeń potrafi analizować przerobione zdania i poprawnie je tłumaczyć. – Uczeń potrafi zbudować pojedyncze zdanie łacińskie z zastosowaniem poznanych form koniugacyjnych i deklinacyjnych. – Uczeń opanował 2 nowe sentencje łacińskie. – Uczeń wypowiada się (w formie ustnej lub pisemnej) na tematy związane z poznanymi sentencjami.
<p>4.</p> <p>Liczba godzin – 3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Rzeczowniki i przymiotniki deklinacji II (-o), rodzaju męskiego i nijakiego. – Pluralia tantum. – Przyimki łączące się z acc. i abl. (cd.) – <i>post, per, inter, cum, sine</i>. – Edukacja w Rzymie. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z odmianą rzeczownika i przymiotnika według deklinacji II. – Zapoznanie z odmianą imiesłowów (participium perfecti passivi, futuri activi) według poznanych już zasad odmiany przymiotników deklinacji I i II. – Doskonalenie sprawności uczniów w czytaniu tekstu łacińskiego. – Zapoznanie z przyimkami rządzącymi accusatiwem i ablatiwem (cd.). – Utrwalanie poznanych odmian czasowników i rzeczowników. – Ćwiczenie umiejętności analizowania zdania pojedynczego i złożonego współrzędnie. – Ćwiczenie sztuki dyskusowania nad treścią przetłumaczonego tekstu. – Zapoznanie uczniów z systemem szkolnictwa w starożytnym Rzymie. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapamiętuje paradygmat deklinacji II. – Uczeń przyswaja sobie słownictwo związane z deklinacją II. – Uczeń rozumie i zapamiętuje rekcję przyimków. – Uczeń rozróżnia i rozpoznaje rodzaj i przynależność rzeczowników i przymiotników do poznanych deklinacji. – Uczeń ćwiczy sprawność w analizowaniu i tłumaczeniu zdań pojedynczych i współrzędnie złożonych. – Uczeń potrafi wypowiedzieć się na temat treści zawartej w lapidarnie ujętej sentencji. – Uczeń zapoznaje się z systemem szkolnictwa w starożytnym Rzymie.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
5. Liczba godzin – 2	<ul style="list-style-type: none"> – Accusativus cum infinitivo. – Łacina w językach europejskich. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z konstrukcją accusativus cum infinitivo. – Nauczenie rozróżniania i poprawnego tłumaczenia zdania z a.c.i. – Doskonalenie poprawnego tłumaczenia i analizowania zdania łacińskiego pod względem gramatycznym. – Zwrócenie uwagi uczniów na życie języka łacińskiego w różnych językach europejskich. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń rozpoznaje zwrot a.c.i. – Uczeń potrafi tłumaczyć poprawnie zdanie ze składnią a.c.i. – Uczeń pamięta słowa wywołujące składnię a.c.i. – Uczeń potrafi samodzielnie lub z pomocą nauczyciela tłumaczyć rozbudowane zdania łacińskie pojedyncze, współrzędnie złożone, podrzędnie złożone. – Uczeń dostrzega wpływ języka łacińskiego na języki europejskie.
6. Liczba godzin – 3	<ul style="list-style-type: none"> – Imperfectum i futurum I activi I–IV koniugacji oraz słowa posiłkowego <i>esse</i>. – Mit trojański. – Homer – obserwator ludzi i zdarzeń (fragmenty <i>Iliady</i> w przekładzie, np. ks. II 170–198 – portret Odyseusza). 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów ze sposobem tworzenia form imperfectum i futurum I. – Wyćwiczenie rozpoznawania i tworzenia form czasów tworzonych od tematu praesentis. – Zwrócenie uwagi na rodzaje czynności wyrażonych przez imperfectum. – Doskonalenie sprawności uczniów w czytaniu tekstu łacińskiego. – Dokonanie analizy językowej i analizy treści fragmentu <i>Iliady</i> w przekładzie polskim [dotyczącego np. „postaci z wybitną charakterystyką” (Arystoteles)]. – Utrwalanie analizy zdań z konstrukcją a.c.i., jej rozumienia i poprawnego tłumaczenia. – Zwracanie uwagi uczniów na poprawność językową tłumaczonych zdań i tekstu ciągłego. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń rozpoznaje czasy tworzone od tematu praesentis. – Uczeń potrafi tworzyć formy czasów tworzonych od tematu praesentis i zastosować je w zdaniu. – Uczeń potrafi samodzielnie lub z pomocą nauczyciela tłumaczyć zdania z konstrukcją a.c.i. – Uczeń zna krótkie sentencje. – Uczeń potrafi dokonać analizy fragmentu <i>Iliady</i> i wskazać istotne środki, jakimi Homer posługuje się np. przy portretowaniu postaci w danym momencie akcji. – Uczeń zapoznaje się z całością lub fragmentami <i>Iliady</i> (planując udział w Olimpiadzie Języka Łacińskiego).
7. Liczba godzin – 3	<ul style="list-style-type: none"> – Composita z <i>esse</i>. – Mit trojański (cd.) (fragmenty <i>Odysei</i> w przekładzie, np. z ks. V, VIII, XI lub z ks. II <i>Eneidy</i>). 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów ze złożeniami czasownika <i>esse</i>. – Wyćwiczenie rozpoznawania i tworzenia form czasowników złożonych w 3 czasach (z naciskiem na <i>posse</i> i <i>prodesse</i>). – Ćwiczenie poprawnego i płynnego czytania tekstu łacińskiego. – Czuwanie nad właściwą formą pracy nad tekstem (czytanie, tłumaczenie analityczne, poprawny przekład, rozumienie). 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapamiętuje znaczenie przedrostków i złożań z czasownikiem <i>esse</i>. – Uczeń potrafi rozpoznać i tworzyć formy czasów tworzonych od tematu praesentis czasowników złożonych z <i>esse</i> i zastosować je w zdaniu. – Uczeń potrafi samodzielnie lub z pomocą nauczyciela tłumaczyć zdania z konstrukcją a.c.i. – Uczeń zna 3 nowe sentencje.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
		<ul style="list-style-type: none"> – Zachęcenie uczniów do pamięciowego opanowania kolejnych 3 sentencji. – Zapoznanie uczniów z fragmentami <i>Odysei</i> lub <i>Eneidy</i> w przekładzie. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapoznaje się z całością lub fragmentami <i>Odysei</i> lub <i>Eneidy</i> (planując udział w Olimpiadzie Języka Łacińskiego).
<p>8.</p> <p>Liczba godzin – 4–5</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Passivum I grupy czasów – praesens, imperfectum, futurum I indicativi. – Accusativus i nominativus duplex. – Nominativus cum infinitivo. – Mit o Latonie, Apollinie, Dianie. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów ze sposobem tworzenia I grupy czasów w passivum. – Zapoznanie uczniów ze sposobami tłumaczenia na język polski form łacińskich strony biernej. – Utrwalanie odmiany strony biernej; również na deponencjach. – Wyćwiczenie zamiany activum na passivum i odwrotnie. – Zapoznanie uczniów ze zjawiskiem gramatycznym typu accusativus i nominativus duplex po czasownikach <i>puto, habeo</i> (uważam), <i>nomino, voco, dico</i> (nazywam), <i>creo</i> (wybieram). – Zapoznanie uczniów ze składnią nominativus cum infinitivo (n.c.i.) jako stroną bierną zdania z konstrukcją a.c.i. – Zapoznanie uczniów ze sposobami tłumaczenia zdań z n.c.i. – Utrwalanie sprawności uczniów w czytaniu tekstu łacińskiego. – Doskonalenie u uczniów umiejętności tłumaczenia tekstu i poprawnego przekładu pisemnego. – Zapoznanie uczniów z treścią mitu o Latonie, Apollinie, Dianie. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń poznaje i zapamiętuje końcówki strony biernej. – Uczeń potrafi poprawnie tłumaczyć na język polski zdania z formami pasywnymi. – Uczeń rozpoznaje i rozumie zwroty acc. i nom. duplex oraz n.c.i. – Uczeń rozumie, że n.c.i. jest postacią bierną a.c.i. – Uczeń potrafi kilkoma sposobami tłumaczyć zdanie w n.c.i. – Uczeń potrafi formułować po łacinie odpowiedź na zadawane pytania do treści tekstu. – Uczeń zna treść mitu o Latonie, Apollinie, Dianie. – Uczeń tłumaczy i zapamiętuje krótkie sentencje (2–3).
<p>9.</p> <p>Liczba godzin – 2–3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Participium perfecti passivi. – Dativus possessivus. – Zdania okolicznikowe, spójniki zdań okolicznikowych z indicatiwem. – Mityczne początki Rzymu (1). 	<ul style="list-style-type: none"> – Wskazanie lub przypomnienie uczniom sposobu tworzenia participium perfecti passivi (p.p.p.). – Utrwalenie poznanych konstrukcji a.c.i. i n.c.i. – Zapoznanie uczniów i ze sposobem wyrażania stanu posiadania przez czasownik <i>esse</i> (dat. possessivus) i wyćwiczenie tej formy. – Przypomnienie budowy zdań okolicznikowych w języku polskim. – Wskazanie na spójniki rozpoczynające zdania okolicznikowe w języku łacińskim. – Doskonalenie umiejętności poprawnego pod względem językowym i stylistycznym tłumaczenia tekstu zawierającego dotychczas poznany materiał gramatyczny. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń poznaje i zapamiętuje sposób tworzenia p.p.p. – Uczeń rozumie sposób wyrażenia posiadania przez czasownik <i>esse</i> z datiwem. – Uczeń potrafi rozwiązywać różnorodne ćwiczenia z zastosowaniem poznanych form (p.p.p., dat. possess., a.c.i., n.c.i.). – Uczeń poznaje i zapamiętuje spójniki zdań okolicznikowych. – Uczeń doskonali umiejętności poprawnego tłumaczenia tekstu, rozpoznając dotychczas poznane formy gramatyczne. – Uczeń poznaje genealogię przyszlých założycieli Rzymu.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
<p>10.</p> <p>Liczba godzin – 4-5</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Czasy tworzone od tematu perfecti oraz czasy złożone I–IV koniugacji. Słowo posiłkowe <i>esse</i>. – Infinitivus perfecti w składni a.c.i. oraz n.c.i. – Mityczne początki Rzymu (2). 	<ul style="list-style-type: none"> – Powtórzenie odmiany <i>esse</i> w praesens, imperfectum, futurum I. – Zapoznanie z czasami tworzonymi od tematu perfecti oraz z czasami złożonymi. – Zwrócenie uwagi uczniów na względność czasów plusquamperfectum i futurum II. – Utrwalenie składni a.c.i. oraz n.c.i. z użyciem infinitiwu perfecti activi i passivi. – Zwrócenie uwagi na rodzinę wyrazów (wybrane przykłady) oraz zapożyczenia łacińskie w języku polskim (również w angielskim, niemieckim, francuskim). – Doskonalenie poprawnego tłumaczenia tekstu i pisemnego przekładu. – Uzupelnienie treści o Romulusie i Remusie o teksty interpretujące mit. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń pamięta odmianę <i>esse</i> we wszystkich czasach indicatiwu. – Uczeń zapamiętuje sposób tworzenia form czasownika od tematu perfecti oraz czasy złożone I–IV koniugacji. – Uczeń rozumie względność czasów plusquamperfectum i futurum II. – Uczeń rozumie, jaką czynność w stosunku do słowa rządzącego w składni a.c.i. wyrażają poszczególne infinitiwy. – Uczeń dostrzega źródłosłów łaciński w wielu wyrazach w języku polskim. – Uczeń doskonali umiejętności tłumaczenia tekstu łacińskiego pod względem gramatycznym, językowym i stylistycznym. – Uczeń zaznajamia się z tekstami poszerzającymi wiadomości o początkach Rzymu. – Uczeń dostrzega głębszy problem społeczno-moralny w legendarnych dziejach Rzymu. – Uczeń wypowiada się w dowolnej formie na temat związany z legendą i jej etyczną wymową.
<p>11.</p> <p>Liczba godzin – 3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Deklinacja III – typ spółgłoskowy (rzeczownikowy); typ samogłoskowy przymiotnikowy). – Zapożyczenia łacińskie i słowa łacińskie, dla których brak odpowiedników w języku polskim (humanizm, humanistyczny, humanitarny itp.). – Rzymskie rozumienie wykształcenia jako <i>humanitas</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z odmianą rzeczowników i przymiotników deklinacji III. – Nauczenie rozróżniania rzeczowników typu spółgłoskowego i samogłoskowego. – Utrwalenie występujących w przerobionych dotychczas tekstach synonimów, paronimów, antonimów. – Doskonalenie umiejętności poprawnego tłumaczenia i analizowania zdania łacińskiego pod względem gramatycznym. – Doskonalenie umiejętności pisania przekładu poprawnego pod względem językowym i stylistycznym. – Przeprowadzenie analizy tekstu w celu uściślenia zakresu znaczeniowego (semantycznego) ważnych pojęć. – Pobudzenie refleksji nad właściwym rozumieniem wychowania, wykształcenia, inteligencji, człowieczeństwa. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń pamięta paradygmat deklinacji III typu spółgłoskowego i samogłoskowego. – Uczeń zapamiętuje synonimy, paronimy i antonimy występujące w tekście (w przerobionych tekstach). – Uczeń potrafi tłumaczyć i analizować zdania z nowymi zjawiskami gramatycznymi (III deklinacja). – Uczeń potrafi napisać przekład tekstu łacińskiego poprawny pod względem językowym, stylistycznym i rzeczowym. – Uczeń zauważa nieprzekładalność terminów zapożyczonych z języka łacińskiego i brak odpowiedników rdzennie polskich. – Uczeń potrafi ocenić, jak zasadniczą rolę w życiu osobistym i społecznym odgrywa właściwe rozumienie wiedzy, wykształcenia i wychowania.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
<p>12.</p> <p>Liczba godzin – 3–4</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Deklinacja III – typ mieszany. – Genezyjskie początki rodziny ludzkiej. – Zapoznanie uczniów z grupą rzeczowników III deklinacji i ich cechami charakterystycznymi (typ mieszany: <i>ars, artis; civis, civis</i>). 	<ul style="list-style-type: none"> – Utrwalenie odmiany III deklinacji wszystkich typów. – Wskazanie sposobu tworzenia przymiotników od rzeczowników i czasowników (<i>rex – regalis; sanare – sanabilis</i>) oraz rzeczowników (z przyrostkiem <i>-or/-tor</i>) od czasowników (<i>lego – lector</i>). – Zapoznanie uczniów z wersją łacińską opowieści o Kainie i Ablu (Wulgata). – Dokonanie analizy kluczowych pojęć tekstu biblijnego (brat, bratobójstwo, krew). – Poglębnienie refleksji nad motywem walk bratobójczych (Kain i Abel, Romulus i Remus itp.) 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń poznaje i zapamiętuje cechy odmiany mieszanej III deklinacji. – Uczeń wykazuje znajomość wszystkich typów odmiany III deklinacji. – Uczeń potrafi rozpoznać i tłumaczyć wyrazy pokrewne (przymiotniki), znając wyraz wyjściowy (rzeczownik, czasownik). – Uczeń pod kierunkiem nauczyciela dokonuje analizy rzeczowej wskazanych fragmentów tekstu biblijnego. – Uczeń wypowiada się na tematy wynikłe z lektury tekstu biblijnego, pogłębiając własne refleksje z nimi związane.
<p>13.</p> <p>Liczba godzin – 3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zaimek <i>qui, quae, quod; is, ea, id; idem, eadem, idem</i>. – Zdanie względne. – Połączenie względne zdań. – Mit o Herkulesie. – Jak rozumieć język mitu? 	<ul style="list-style-type: none"> – Przypomnienie odmiany zaimka pytającego <i>quis? quid?</i> – Zapoznanie uczniów z odmianą zaimka względnego <i>qui</i> i wskazującego <i>is, idem</i> oraz z ich charakterystycznymi cechami. – Ćwiczenie umiejętności rozpoznawania, tworzenia i zastosowania form zaimków w zdaniach. – Doskonalenie techniki tłumaczenia tekstu. – Zapoznanie uczniów z różnymi metodami interpretacji mitów. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapamiętuje odmianę zaimka względnego (przez analogię do <i>quis? quid?</i>) oraz zaimka wskazującego <i>is, ea, id (ille)</i> – przez analogię do rzeczowników I i II deklinacji. – Uczeń potrafi operować formami poznanych zaimków i zastosować je w różnych sytuacjach (ćwiczenia). – Uczeń potrafi tłumaczyć teksty zawierające zaimki w różnych funkcjach. – Uczeń rozumie symbolikę mitu o Herkulesie.
<p>14.</p> <p>Liczba godzin – 3–4</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Coniunctivus praesentis, imperfecti, perfecti, plusquamperfecti activi i passivi I–IV koniugacji i słowa posiłkowego <i>esse</i>. – Zdania warunkowe (okres rzeczywisty, możliwy, nierzeczywisty). – Coniunctivus w zdaniu głównym. – O niewolnikach i niewolnictwie od starożytności do współczesności. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z formami coniunctiwu i jego funkcją w zdaniach warunkowych. – Wyćwiczenie rozpoznawania i tworzenia form coniunctiwu. – Wyćwiczenie umiejętności tłumaczenia coniunctiwu w zdaniach warunkowych i głównych. – Doskonalenie sztuki przekładu pisemnego. – Poszerzenie i pogłębienie wiadomości o niewolnictwie (próba wyjścia poza wiedzę schematyczną i przypadkową na temat niewolnictwa w starożytności). – Refleksja nad wolnością i niewolnictwem jako stanem wewnętrznym. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń osiąga biegłość w rozpoznawaniu i tworzeniu form coniunctiwu. – Uczeń potrafi tłumaczyć i analizować zdania z nowymi zjawiskami gramatycznymi (coniunctivus). – Uczeń potrafi napisać przekład tekstu łacińskiego poprawny pod względem językowym i stylistycznym. – Uczeń zdobywa pogłębioną wiedzę na temat niewolnictwa w starożytności. – Uczeń rozumie potrzebę refleksji nad istotą wolności i niewoli zewnętrznej i wewnętrznej (wolność w świetle prawa, wolność ducha itd.).

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
<p>15.</p> <p>Liczba godzin – 3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zdania celowe i dopełnieniowe: spójniki <i>ut, ne</i>. – Coniunctivus w zdaniu głównym (cd.). – Marek Tulliusz Cynceron – ważne fakty z życia mówcy-polityka. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z budową zdań celowych i dopełnieniowych. – Zwrócenie uwagi na funkcję coniunctiwu w zdaniach głównych. – Doskonalenie umiejętności analizowania podrzędnie złożonego zdania łacińskiego. – Ćwiczenie płynnego czytania tekstu. – Zapoznanie uczniów z postacią Cyncerona i niektórymi faktami z jego życia. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń rozróżnia zdania celowe (dopełnieniowe) i potrafi je analizować. – Uczeń potrafi tłumaczyć coniunctivus w zdaniu głównym, rozróżniając funkcję jego czasów. – Uczeń potrafi zastosować odpowiednie formy coniunctiwu w zdaniach pobocznych i głównych. – Uczeń potrafi tworzyć rzeczowniki abstrakcyjne od przymiotników i zapamiętać ich znaczenie. – Uczeń samodzielnie lub z pomocą nauczyciela analizuje i tłumaczy tekst z zastosowaniem poznanych form gramatycznych i struktur składniowych (zwłaszcza zdań pobocznych z coniunctiwem). – Uczeń zna 2–3 dłuższych sentencji poetów i prozaików łacińskich. – Uczeń zapoznaje się z postacią Cyncerona, ważnymi faktami z jego życia oraz niektórymi poglądami i ideami.
Klasa II			
<p>16.</p> <p>Liczba godzin – 3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Deklinacja IV i V. – Fragment z dzieła Cyncerona O Rzeczypospolitej (<i>De re publica</i>), np. I 39 nn. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z deklinacją IV i V. – Uświadomienie uczniom trudności w tłumaczeniu pewnych pojęć (pola semantyczne w dwóch językach często się ze sobą nie pokrywają). – Doskonalenie umiejętności poprawnego pod względem rzeczowym i stylistycznym przekładu pisemnego. – Zapoznanie z terminami ważnymi dla zrozumienia istoty państwa wolnych i odpowiedzialnych obywateli oraz z uniwersalnymi kryteriami wspólnoty państwowej. – Wskazywanie właściwych metod przy interpretacji tekstu (potrzeba definiowania pojęć lub znajdowania tych definicji). 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń rozumie i zapamiętuje cechy odmian rzeczowników deklinacji IV i V. – Uczeń rozpoznaje formy rzeczowników deklinacji IV i V w tekście. – Uczeń poznaje zakres znaczeniowy (semantyczny) pojęć łacińskich związanych z rzymską teorią państwa. – Uczeń zauważa zmienność znaczeń wyrazów i pojęć odnoszących się do państwa w jego historycznym rozwoju. – Uczeń zauważa uniwersalność kryteriów antycznych (w definicji Cyncerona) określających wspólnotę państwową.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
<p>17.</p> <p>Liczba godzin – 2</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Participium futuri activi. – Infinitivus futuri activi. – Accusativus cum infinitivo futuri activi. – O ucztowaniu – obyczaje biesiadne. 	<ul style="list-style-type: none"> – Wskazanie lub przypomnienie sposobu tworzenia participium futuri activi. – Objaśnienie lub przypomnienie sposobu tłumaczenia participium futuri activi (p.f.a.), ponieważ język polski nie zna takiego imiesłowu. – Zwrócenie uwagi na funkcję, jaką pełni p.f.a. w zdaniu (przydawka, orzecznik). – Pokazanie na przykładach, że połączenie p.f.a. ze słowem <i>esse</i> wyraża zamiar, chęć. – Zwrócenie uwagi (na przykładach), że infinitivus futuri activi (p.f.a.) + <i>esse</i> występuje tylko w składni a.c.i. oraz n.c.i. – Przypomnienie i utrwalenie użycia zaimka osobowego i zwrotnego w konstrukcji a.c.i. – Wyćwiczenie sposobu tworzenia, tłumaczenia i użycia p.f.a. i infinitiwu futuri activi. – Zestawienie (powtórzenie w celu utrwalenia) wszystkich poznanych infinitiwów w składni a.c.i. i n.c.i. – Doskonalenie umiejętności tłumaczenia tekstu ciągłego oraz sentencji. – Zapoznanie ucznia z obyczajami biesiadnymi. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń potrafi rozpoznać i utworzyć od czasowników różnych koniugacji participium futuri activi (p.f.a.) oraz infinitivus futuri activi. – Uczeń utrwała umiejętności rozpoznawania i tworzenia dotychczas poznanych participiów i infinitiwów oraz coniunctiwu. – Uczeń potrafi tłumaczyć i analizować zdania z użyciem poznanych form fleksyjnych i składniowych. – Uczeń rozwija umiejętności poprawnego językowo i stylistycznie przekładu na język polski. – Uczeń poznaje obyczaje biesiadne w Grecji i Rzymie i potrafi rozpoznać je w lekturach pozaszkolnych.
<p>18.</p> <p>Liczba godzin – 3–4</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zdania pytajne zależne – <i>consecutio temporum</i>. – Fragment z dzieła Cycerona <i>O rzeczypospolitej (De re publica)</i>. – Dobro wspólne a zło społeczne. 	<ul style="list-style-type: none"> – Objaśnienie pojęcia zdania pytajnego niezależnego i zależnego. – Zapoznanie z budową zdania pytajnego zależnego oraz z użyciem coniunctiwu. – Utrwalenie rozumienia zasad <i>consecutio temporum</i>. – Ćwiczenie umiejętności tłumaczenia zdań pytajnych zależnych ze zwróceniem uwagi na zasadę <i>consecutio temporum</i>. – Utrwalenie rozróżniania zdań pytajnych i przydawkowych (względnych). – Wspomaganie samodzielnej pracy uczniów nad tłumaczeniem tekstu. – Uczenie formy dyskusji na temat wynikający z treści tekstu. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń rozumie pojęcie zdania pytajnego zależnego. – Uczeń rozumie i zapamiętuje zasadę <i>consecutio temporum</i>. – Uczeń nabywa umiejętności tłumaczenia i analizowania zdań pytajnych zależnych, rozumiejąc zasadę <i>consecutio temporum</i>. – Uczeń rozpoznaje rodzaje zdań podrzędnych poznanych wcześniej (zdania względne, celowe [<i>ut finale, ut obiectivum</i>], warunkowe, pytajne zależne). – Uczeń doskonali umiejętności analizowania i tłumaczenia tekstu, pamiętając zasadę <i>consecutio temporum</i>. – Uczeń bierze udział w dyskusji nad uniwersalnym problemem dobra wspólnego i tego, co mu zagraża.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
19. Liczba godzin – 2	– Cum historicum, cum causale, cum temporale.	<ul style="list-style-type: none"> – Utrwalenie zasad consecutio temporum z wprowadzeniem zdań czasowych i przyczynowych ze spójnikiem <i>cum</i>. – Wspomaganie pracy uczniów w samodzielnym tłumaczeniu tekstu. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń utrwalił znajomość zasady consecutio temporum. – Uczeń potrafi rozróżnić i tłumaczyć zdania czasowe i przyczynowe ze spójnikiem <i>cum</i>. – Uczeń doskonali umiejętności poprawnego stylistycznie tłumaczenia tekstu.
20. Liczba godzin – 2–3	– Czasowniki <i>volo, nolo, malo</i> .	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z odmianą czasowników <i>volo, nolo, malo</i>. – Zwrócenie uwagi na formę zakazu (<i>noli, nolite</i> z infinitiwem). – Ułatwienie zapamiętania odmiany czasowników <i>volo, nolo, malo</i> przez wskazanie na ich regularność poza czasem teraźniejszym. – Ćwiczenie sprawności używania poprawnych form koniugacyjnych <i>volo, nolo, malo</i>. – Ćwiczenie poprawnego pod względem gramatycznym i rzeczowym tłumaczenia zdania łacińskiego. – Ćwiczenie rytmicznego czytania wierszowanych sentencji łacińskich (heksametr i pentametr). 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń poznaje i zapamiętuje odmianę <i>volo, nolo, malo</i> w praesens i innych czasach. – Uczeń potrafi rozpoznać w zdaniach różne formy czasowników <i>volo, nolo, malo</i> oraz tworzyć formy tych czasowników odpowiednio do potrzeb (tabele, zdania itp.). – Uczeń doskonali umiejętności tłumaczenia tekstu łacińskiego, (np. wychwytyjąc istotę anegdotycznej treści). – Uczeń ćwiczy rytmiczną recytację wiersza łacińskiego (heksametru, pentametru).
21. Liczba godzin – 3–4	<ul style="list-style-type: none"> – Participium praesentis activi. – Participium zastępujące zdanie podrzędne. – Składnia imion miast. – Wyrocznia delficka i jej rola w historii Grecji. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów ze sposobem tworzenia i odmianą participium praesentis activi (p.p.a.) I–IV koniugacji. – Zwrócenie uwagi na stosunek p.p.a. do orzeczenia zdania. – Ukazanie równorzędności p.p.a. ze zdaniem okolicznikowym (czynność wyrażona przez p.p.a. dokładnie odpowiada czynności wyrażonej zdaniem okolicznikowym). – Wskazanie pochodzenia wyrazów typu: <i>agent, laborant</i> itd. – Zaznajomienie uczniów z charakterystyczną dla języka łacińskiego bezprzyimkową składnią imion miast. – Czuwanie nad samodzielną pracą uczniów przy tłumaczeniu tekstu. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapamiętuje (utrwała) sposób tworzenia i odmianę participium praesentis activi (p.p.a.). – Uczeń rozumie pochodzenie wyrazów typu <i>agent, laborant</i>. – Uczeń rozumie funkcję participium w zdaniu. – Uczeń zapamiętuje zasady składni imion miast i potrafi zastosować je w praktyce. – Uczeń poprawnie tłumaczy tekst pod kierunkiem nauczyciela i samodzielnie. – Uczeń rozumie istotną rolę wyroczni delfickiej w dziejach kultury greckiej.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
<p>22.</p> <p>Liczba godzin – 3–4</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zwrot ablativus absolutus. – Wojny perskie. – <i>Persowie</i> Ajschylosa. – Przypomnienie sposobu tworzenia participiów: participium praesentis activi oraz participium perfecti passivi. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie ze zwrotem ablativus absolutus i sposobami jego tłumaczenia. – Utrwalenie umiejętności rozpoznawania i tłumaczenia zwrotu ablativus absolutus. – Zapoznanie uczniów z oddziaływaniem wypadków historycznych (wojna z Persami) na literaturę i sztukę. – Pokazanie niezwyklej koncepcji tragedii <i>Persowie</i> Ajschylosa i zdolności autora wczuwania się w tragiczne położenie wroga. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń opanował sposób tworzenia i tłumaczenia zwrotu ablativus absolutus. – Uczeń utrwała rozpoznawanie i sposób tłumaczenia abl. abs. w zdaniu. – Uczeń zapoznaje się z treścią tragedii <i>Persowie</i> Ajschylosa i sposobem eksploatacji aktualnych wydarzeń jako tematu sztuki. – Uczeń dostrzega istotne wartości tragedii Ajschylosa, jako jedne z najtrudniejszych, ale wysokich wyznaczników śródziemnomorskiej cywilizacji (stosunek do wroga).
<p>23.</p> <p>Liczba godzin – 3–4</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Gerundivum jako przydawka. – Znaczenie szkoły Pitagorasa w dziejach filozofii greckiej. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zaznajomienie ze sposobem tworzenia gerundivum od czasowników I–IV koniugacji. – Zaznajomienie ze sposobem tłumaczenia gerundivum jako przydawki. – Doskonalenie techniki i analizy rzeczowej tekstu. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń opanował sposób tworzenia i tłumaczenia gerundivum. – Uczeń zna i rozróżnia wszystkie participia i sposób ich tłumaczenia. – Uczeń rozróżnia 3 sposoby wyrażenia celu (np. <i>Multi convenerant ad ludos spectandos; ludos spectatum; ut ludos spectarent</i>). – Uczeń rozumie pojęcie antonimów i zapamiętuje słowa o przeciwnym znaczeniu. – Uczeń rozumie różnicę między przekładem dosłownym a poprawnym językowo i stylistycznie. – Uczeń rozumie doniosłość odkryć Pitagorasa w nauce i muzyce europejskiej. – Uczeń rozumie wartość sztuki milczenia-słuchania w życiu codziennym, zawodowym, artystycznym. – Uczeń rozumie potrzebę refleksji nad własnymi zachowaniami w różnych sytuacjach życiowych.
<p>24.</p> <p>Liczba godzin – 3–4</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Gerundium. – Zaimki <i>hic, ille, iste, ipse</i>. – Wybrane sentencje z dzieł (np. Seneki, Cyserona) o dążeniu do mądrości. – Kształcenie, wiedza i mądrość. Miara klasyczna. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zaznajomienie uczniów ze sposobem tworzenia gerundium, jego użyciem i sposobem tłumaczenia. – Zapoznanie uczniów z odmianą zaimków wskazujących. – Kierowanie przekładem tekstu i jego analizą gramatyczną i rzeczową. – Ćwiczenie rytmicznego czytania heksametru i pentametru. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń odróżnia gerundium i gerundivum i potrafi tłumaczyć obydwie formy w kontekście zdaniowym. – Uczeń zna odmianę zaimków wskazujących i rozróżnia je w tekście. – Uczeń umie analizować zdanie pod względem gramatycznym i leksykalnym. – Uczeń zyskuje uporządkowaną wiedzę na temat procesu

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
			<p>i etapów kształcenia w szkole rzymskiej.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Uczeń rozumie, na czym powinien polegać jego własny rozwój intelektualny i duchowy.
<p>25.</p> <p>Liczba godzin – 4</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Coniugatio periphrastica passiva. – Dzieło Cycerona i kształcenie retoryczne w Rzymie. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z coniugatio periphrastica passiva. – Doskonalenie techniki przekładu i analizy rzeczowej tekstu. – Zaznajomienie ze sposobem kształcenia mówcy – polityka (osoby publicznej) w starożytnym Rzymie. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń dostrzega konstrukcję wyrażającą konieczność i zna technikę tłumaczenia coniugatio periphrastica passiva. – Uczeń rozumie różnicę między przekładem filologicznym a literackim. – Uczeń poznaje istotę i rolę kształcenia retorycznego w Rzymie. – Uczeń potrafi ocenić rolę wykształcenia u osób publicznych decydujących o życiu społecznym (w antyku i współczesności). – Uczeń jest świadomy odpowiedzialności instytucji państwowych za poziom kształcenia w społeczeństwach współczesnych. – Uczeń rozumie odpowiedzialność osób publicznych za wypowiedzane słowo. – Uczeń wyrabia sobie zdanie na temat odpowiedzialności za kształcenie własne.
<p>26.</p> <p>Liczba godzin – 3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Czasownik <i>eo, ire, ii, itum</i> i złożenia. – Czasownik <i>fio, fieri, factus sum</i>. – Jak czytać i co czytać – porady autorów starożytnych i współczesnych. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z odmianą czasownika <i>eo, ire, ii, itum</i> w praesens. – Analizowanie zdania z użyciem różnych form czasownika <i>eo</i>. – Przećwiczenie z uczniami rozpoznawania form czasownika <i>eo</i> w różnych czasach i trybach. – Przypomnienie uczniom czasowników złożonych ze znanymi przyimkami (np. <i>venio</i>) i przećwiczenie tworzenie form złożonych z czasownika <i>eo</i>. – Zapoznanie uczniów z odmianą czasownika <i>fio</i>. – Usprawnianie techniki tłumaczenia tekstu ciągłego i dbanie o poprawny styl przekładu tekstu. – Doskonalenie kultury dyskusji nad treścią tekstu. – Ćwiczenie rytmicznego czytania dystychu elegijnego. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń poznaje i zapamiętuje odmianę czasownika <i>eo</i> i <i>fio</i>. – Uczeń rozpoznaje formy czasownika <i>eo</i> i <i>fio</i> w różnych czasach i trybach w oderwaniu i w kontekście. – Uczeń zapamiętuje znaczenia czasowników złożonych z <i>eo</i> i przedrostków (znając znaczenia przyimków). – Uczeń potrafi samodzielnie tłumaczyć i analizować pod względem rzeczowym tekst ciągły. – Uczeń poznaje metodę uważnego czytania, umiejętności wyboru wartościowej literatury, sugestii robienia notatek z czytanej lektury. – Uczeń przeprowadza apologię czytelnictwa (w sposób dowolny).

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
<p>27.</p> <p>Liczba godzin – 2–3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Czasownik <i>fero</i> i <i>composita</i>. – Domena polityki, domena religii na przykładzie fragmentu <i>Ewangelii według św. Marka</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z osobliwościami odmiany czasownika <i>fero</i>. – Wyćwiczenie umiejętności rozpoznawania i tworzenia różnych form czasownika <i>fero</i> i jego złożień. – Zwrócenie uwagi na zapożyczenia czasownika <i>fero</i> i jego złożenia w języku polskim (i innych językach europejskich). – Przeprowadzenie analizy rzeczowej fragmentu tekstu ewangelicznego z koniecznym komentarzem. – Kształcenie umiejętności wyrażania własnego zdania na temat powinności człowieka jako obywatela i jako osoby. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapamiętuje odmianę czasownika <i>fero</i> w praesens act. i pass. – Uczeń rozpoznaje i tworzy różne formy czasownika <i>fero</i> i jego złożień. – Uczeń potrafi dostrzec źródłosłów łaciński (od czasownika <i>fero</i> i jego złożenia) w wyrazach polskich oraz w innych językach europejskich. – Dzięki analizie i komentarzom uczeń zdobywa przygotowanie do czytania i rozumienia tekstu biblijnego. – Uczeń wypowiada się na temat powinności człowieka: jako obywatela i jako osoby.
Klasa III			
<p>28.</p> <p>Liczba godzin – 3–4</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Verba deponentia I–IV koniugacji – „Poznaj samego siebie”, czyli sokratejska antropologia i etyka. 	<ul style="list-style-type: none"> – Powtórzenie i utrwalenie wiadomości na temat strony biernej. – Przypomnienie poznanych już czasowników z grupy verba deponentia. – Poszerzenie zasobu słownictwa z zakresu verba deponentia. – Uzupełnienie wiadomości o participiach tworzonych od verba deponentia. – Doskonalenie umiejętności tłumaczenia tekstu łacińskiego z zawartymi w nim konstrukcjami składniowymi oraz z verba deponentia. – Ułatwienie zapamiętywania słówek dzięki wiadomościom ze słowotwórstwa (czasowniki złożone). – Zapoznanie z poglądami Sokratesa na temat wiedzy i dobra oraz niewiedzy i zła moralnego jako ważnymi ogniwami psychologicznej i filozoficznej wiedzy o człowieku (w starożytności i dziś). 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń rozpoznaje formy strony biernej. – Uczeń potrafi tłumaczyć formy deponencjów. – Uczeń nabywa coraz większej biegłości w tłumaczeniu zdań łacińskich złożonych współrzędnie i podrzędnie. – Uczeń rozumie problematykę filozoficzną zawartą w tekście o Sokratesie. – Uczeń potrafi wypowiedzieć się (ustnie lub w formie pisemnej) na poruszony na lekcji temat.
<p>29.</p> <p>Liczba godzin – 3–4</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Verba semideponentia I–IV koniugacji. – Verba defectiva. – O odpowiedzialności ludzi władzy za sytuację w państwie (np. Cicero, <i>De officiis</i>). 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z grupą czasowników zwanych verba semideponentia i verba defectiva oraz ze sposobem ich tłumaczenia. – Wyćwiczenie rozpoznawania i tworzenia form czasowników oraz ich użycia w zdaniu. – Powtórzenie i utrwalenie a.c.i., n.c.i. oraz czasowników złożonych. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapamiętuje formy podstawowe czasowników z niewielkiej grupy verba semideponentia i defectiva. – Uczeń potrafi prawidłowo tłumaczyć różne formy tych czasowników w zdaniu i w oderwaniu od kontekstu. – Uczeń potrafi przetłumaczyć tekst i nadać mu właściwą formę w języku polskim.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
		<ul style="list-style-type: none"> – Doskonalenie techniki tłumaczenia i poprawności językowej i stylistycznej pisemnego przekładu tekstu. – Poprowadzenie dyskusji (lub innej formy lekcji) nad cechami koniecznymi dla administratora dobrem publicznym. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń wypowiada się (ustnie lub pisemnie) na temat wymagań, jakie powinno się stawiać kandydatowi na stanowisko publiczne.
<p>30.</p> <p>Liczba godzin – 3–4</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zdania skutkowe, zdania podmiotowe. – Sprzeczności i trudności systemu demokratycznego. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zaznajomienie uczniów z budową zdań skutkowych i podmiotowych. – Nauczenie rozróżniania rodzajów zdań podrzędnych ze spójnikiem <i>ut</i>. – Doskonalenie umiejętności tłumaczenia tekstu i poprawnego stylistycznie przekładu pisemnego. – Zorganizowanie dyskusji panelowej na temat wartości i słabości systemu demokratycznego (lub inna forma). 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń rozumie budowę zdań skutkowych i podmiotowych. – Uczeń potrafi rozróżnić i zastosować właściwy czasconiunctiwu w zdaniach podrzędnych ze spójnikiem <i>ut</i>. – Uczeń rozumie budowę czasowników złożonych i zjawisko przegłosu. – Uczeń potrafi samodzielnie lub z pomocą nauczyciela przetłumaczyć tekst z rozbudowanymi zdaniami złożonymi. – Uczeń rozumie mocne i słabe strony demokracji i wypowiada się na ich temat, korzystając z wiedzy zdobytej na lekcji języka łacińskiego i historii.
<p>31.</p> <p>Liczba godzin – 4–5</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Stopniowanie przymiotników. – Tworzenie i stopniowanie przysłówków. – Ablativus comparativus. – Genetivus partitivus. – Wybrane zagadnienie z dziedziny etyki (np. przyjemność – <i>voluptas</i> – w ujęciu różnych szkół filozoficznych) 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z zasadami stopniowania regularnego przymiotników i przysłówków. – Wyćwiczenie odmiany przymiotnika w stopniu wyższym. – Ćwiczenie umiejętności rozpoznawania i tłumaczenia przymiotników i przysłówków w stopniu wyższym i najwyższym w zdaniu i w oderwaniu od kontekstu. – Zapoznanie uczniów ze stopniowaniem nieregularnym przymiotników i przysłówków. – Wyćwiczenie rozumienia składni ablativus comparativus, genetivus partitivus. – Objaśnienie zakresu znaczeniowego kluczowych wyrazów tekstu filozoficznego (np. <i>voluptas</i>, <i>libido</i> itp.). 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zna zasady stopniowania przymiotników i przysłówków. – Uczeń potrafi odmieniać przymiotnik w stopniu wyższym. – Uczeń rozumie i poprawnie tłumaczy składnię ablativus comparativus i genetivus partitivus. – Uczeń doskonali swoje umiejętności tłumaczenia i przekładu tekstu filozoficznego. – Uczeń poznaje stanowiska filozofów greckich na temat przyjemności. – Uczeń poznaje stanowisko psychologii humanistycznej na temat przyjemności. – Uczeń wyrabia sobie własny pogląd na temat skutków osobowościowych i społecznych wywołanych przez życie na poziomie impulsywnym. – Uczeń rozumie potrzebę doskonalenia sfery instynktownej i emocjonalnej (panowania nad nimi rozumem i wolą).

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
<p>32.</p> <p>Liczba godzin – 2</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Liczebniki główne i porządkowe. – Kalendarz juliański i gregoriański. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zebranie i utrwalenie liczebników głównych i porządkowych od 1 (uczniowie poznali je, numerując poszczególne jednostki tematyczne i lekcyjne). – Zapoznanie z odmianą liczebników głównych 1–3. – Ćwiczenie odczytywania liczebników w formie słownej z formy cyfrowej rzymskiej oraz zapisywanie formy cyfrowej na podstawie słownej. – Ćwiczenie użycia ablativus temporis i accusativus trwania w czasie wyrażonych przez liczebniki. – Zapoznanie uczniów z formami wyrażania wieku życia. – Zapoznanie uczniów z historią kalendarza. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń porządkuje wiadomości na temat liczebników głównych i porządkowych. – Uczeń zapamiętuje odmianę liczebników 1–3. – Uczeń potrafi odczytać daty słowne i cyfrowe. – Uczeń potrafi użyć w zdaniu ablativus temporis wyrażony przez liczebniki. – Uczeń potrafi określić po łacinie okresy życia i porę dnia. – Uczeń rozumie różnicę między kalendarzem juliańskim a gregoriańskim. – Uczeń zapamiętuje przysłowia i sentencje związane z liczebnikami.
<p>33.</p> <p>Liczba godzin – 3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Utrwalenie materiału językowego. – Sztuka zapamiętywania i ćwiczenie pamięci (np. fragment dzieła Kwintyliana <i>Institutio oratoria</i>). 	<ul style="list-style-type: none"> – Dokonanie podsumowania dotychczasowej nauki. – Sprawdzenie i nagrodzenie uczniów za wykazane walory literackie w przekładzie tekstu łacińskiego. – Przeprowadzenie analizy rzeczowej i interpretacji przetłumaczonego tekstu (np. z dziedziny retoryki lub dydaktyki). – Podsumowanie celu i sensu uczenia się języka łacińskiego i uczenia się w ogóle. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń poprawnie tłumaczy fragment tekstu z dziedziny pedagogiki starożytnej. – Uczeń dokonuje analizy kluczowych pojęć tekstu. – Uczeń poznaje stanowiska autorów dawnych i współczesnych (np. na temat związany z szeroko pojętym zjawiskiem pamięci). – Uczeń rozumie, że zapamiętywanie jest sztuką dającą się ćwiczyć i doskonalić.
<p>34.</p> <p>Liczba godzin – 2–3</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Utrwalenie materiału językowego. – <i>List do Lucylusza</i> L.A. Seneki jako egzemplifikacja stylu retorycznego. 	<ul style="list-style-type: none"> – Utrwalenie przerobionego materiału gramatycznego (np. odmiana <i>fero, fio</i>; stopniowanie przymiotników i przysłówków; a.c.i., n.c.i.). – Sprawdzenie i nagrodzenie uczniów za wykazane walory literackie w przekładzie tekstu łacińskiego. – Wskazanie uczniom, jak badać tekst pod kątem jego walorów retorycznych. – Wskazanie, jak świadomie konstruować wypowiedź w dobrym stylu. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń utrwała poznany poprzednio materiał. – Uczeń zauważa gnomiczność zdań listu. – Uczeń zapamiętuje zdania gnomiczne (sentencje) listu. – Uczeń przekłada tekst na język polski zgodnie z podstawowymi wymogami stylu retorycznego – poprawności językowej i klarowności. – Uczeń zainspirowany treścią listu Seneki konstruuje poprawną pod względem wymogów stylu retorycznego wypowiedź pisemną w formie przez siebie obranej (np. jako list).

Wybór tekstów (poziom rozszerzony) – R

I.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
I.	<p>Gaius Plinius Caecilius Secundus: – <i>Epistula ad Maximum</i> – <i>Epistula ad Tacitum</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z przykładami listów Pliniusza pisanych do adresatów rzeczywistych z uwzględnieniem ich literackiego charakteru. – Wyeksponowanie moralnej wymowy listu do Maksymusa przejawiającej się w: <ul style="list-style-type: none"> a) rozumieniu roli administratora podbitego kraju jako stróża dorobku duchowego i materialnego Greków, b) rozumieniu przez autora Greków jako ludzi wolnych pomimo braku swobód politycznych. – Wyeksponowanie moralnej wymowy listu do Tacyta przejawiającej się w: <ul style="list-style-type: none"> a) <i>facta avunculi</i>, b) sposobie zyskiwania sławy. – Ukazanie (przedyskutowanie) współczesnego rozumienia pojęć sławy i cnoty, czynu godnego pochwały, sukcesu i popularności. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapoznaje się z przykładami epistolografii rzymskiej. – Uczeń poznaje główne idee listu do Maksymusa i Tacyta. – Z lektury listu do Maksymusa uczeń poznaje rzymski sposób zarządzania prowincją i stosunek elity rzymskiej do podbitej Grecji. – Na podstawie listu do Tacyta uczeń konfrontuje rzymskie i współczesne rozumienie pojęcia sławy, popularności, sukcesu, nieśmiertelności itd.
II.	<p>Gaius Iulius Caesar: – <i>Commentariorum de bello Gallico libri</i> De Galliae partibus I 1 De Gallorum moribus VI 12–16, 19 De Germanorum moribus VI 21–23</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z piarstwem historycznym Cezara jako zapiskami zdarzeń najnowszych w formie zwartej bez ozdób retorycznych. – Zapoznanie uczniów z opisem obyczajów Galów i Germanów jako źródłem historycznym dla dziejów ludów celtyckich i germańskich. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapoznaje się ze stylem Cezara pozornie prostym, w rzeczywistości z wysoce przemyślaną formą i odpowiednim doborem słów. – Uczeń zapoznaje się z jednym z głównych świadectw historycznych dotyczących pierwotnych obyczajów dwóch ważnych ludów europejskich.
III.	<p>Lucius Annaeus Seneca: – <i>Epistula ad Lucilium VII</i> De ludis gladiatoriiis</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów <ul style="list-style-type: none"> a) z genezą walk gladiatorских i kategoriami gladiatorów, b) z psychologiczną reakcją widowni amfiteatru na widowiska, c) z wymową moralną listu. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń poznaje pochodzenie walk gladiatorских wywodzących się z ofiary religijnej, oraz z kategoriami gladiatorów. – Uczeń poznaje rodzaje walk na arenie i reakcję uczestniczącego w nich tłumu oraz stosunek elity rzymskiej do igrzysk. – Uczeń dostrzega możliwość konfrontacji reakcji widowni na niektórych widowiskach w starożytności i dzisiaj.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
IV.	<p>Marcus Tullius Cicero:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Oratio in Catilinam prima</i> 1–2, 4, 9, 16, 17, 23, 33 – <i>De finibus bonorum et malorum</i> – Amor scientiae V 18 (48–50); 19 (50) – <i>De officiis:</i> Definitio decori I 98 Reverentia et verecundia I 99 Appetitus et ratio I 101–103a Ludus et iocus I 103b–104 De variis hominum societatis generibus I 53–58 frg. – <i>De legibus</i> Nosce te ipsum I 58–59 frg. – <i>Tusculanae disputationes</i> Tyrannus ipse iudicavit, quam esset beatus 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z Ciceronem jako mówcą i autorem pism filozoficznych. – Zapoznanie uczniów z bogactwem języka i siłą ekspresji mowy przeciw Katylinie. – Przeprowadzenie analizy tekstów Cicerona o różnorodnej tematyce etycznej dla uchwycenia ich myśli przewodniej i wielorakiej interpretacji (psychologicznej, etycznej, estetycznej, filozoficznej [antropologicznej], socjologicznej). 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń poznaje Cicerona jako mówcę i autora pism filozoficznych: <ul style="list-style-type: none"> a) poznaje konstrukcję mowy i jej środki ekspresywne, b) poznaje różnorodność tematyczną czytanych fragmentów z rozpraw filozoficznych, c) rozumie potrzebę głębszej refleksji nad pytaniami zawartymi w tekście filozoficznym.
V.	<p>Titus Livius Patavinus:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Ab urbe condita libri</i> Brutus I 56 Secessio plebis II 32–33 Hannibal XXI 4 	<ul style="list-style-type: none"> – Zaznajomienie uczniów z dziełem historycznym Tytusa Liwiusza, jego walorami językowymi i sposobem narracji. – Zaznajomienie ucznia ze sposobem portretowania bohatera w dziele Tytusa Liwiusza. – Zaznajomienie z myślą społeczną dzieła Liwiusza, której źródłem jest grecka filozofia z jej pojęciem jedności kosmosu. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapoznaje się z Tytusem Liwiuszem, autorem historii Rzymu czasów republiki oraz z fragmentami jego dzieła jako egzemplifikacją języka, sposobu narracji i portretowania bohatera, sytuacji społeczno-politycznej w początkach republiki oraz podtekstów filozoficznych i psychologicznych.
VI.	<p>Scriptores Poloni</p> <p>Andreas Fricius Modrevius:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>De Republica emendanda</i> Qui finis sit reipublicae <p>Martinus Cromerus:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Polonia sive de situ...</i> De moribus Polonorum 	<ul style="list-style-type: none"> – Zaznajomienie z myślą społeczno-polityczną Andrzeja Frycza Modrzewskiego: relacje jednostki wobec społeczeństwa i państwa wobec obywatela, cel i sens istnienia państwa. – Wskazanie formacji intelektualnej Modrzewskiego według myśli starożytnej (m.in. Arystotelesa, Cicerona, Liwiusza). – Zaznajomienie z fragmentem rozprawki Marcina Kromera o Polsce i Polakach oraz ich obyczajach, pisanej dla czytelnika Europy zachodniej. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń poznaje myśl społeczno-polityczną Andrzeja Frycza Modrzewskiego (m.in. dobro obywateli jest celem i sensem istnienia państwa; świadomość moralna obywateli – miarą siły i wartości państwa). – Dzięki uzyskanej dotychczas wiedzy uczeń rozpoznaje źródła myśli społecznej A.F. Modrzewskiego. – Uczeń we fragmencie rozprawki Marcina Kromera zapoznaje się z pierwszym (łacińskim) opisem Polski, jej ustroju i jej obyczajów, głównie z pozytywną charakterystyką Polaków (m.in. z powszechną chęcią zdobywania wiedzy). – Uczeń konfrontuje charakterystykę Polaków Kromera z własną obserwacją i wiedzą na ten temat.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
VII.	Gaius Valerius Catullus: – <i>Carmina</i> 51, 5, 87, 109, 72, 75, 92, 70, 85, 8	– Zapoznanie ze sposobem czytania wierszy Katullusa. – Kierowanie analizą i tłumaczeniem utworów. – Na podstawie przeprowadzonej analizy cyklu wierszy Katullusa dokonanie wspólnej z uczniami interpretacji pojęcia „miłość”.	– Uczeń radzi sobie z metrycznym czytaniem wierszy Katullusa. – Uczeń umie tłumaczyć i analizować wybrane wiersze Katullusa. – Z pomocą komentarza uczeń przeprowadza analizę miłości mężczyzny i kobiety (jej wymiar wieloaspektowy: psychologiczny, metafizyczny, osobowy).
VIII.	Publius Ovidius Naso: – <i>Tristia</i> IV 10 – <i>Metamorphoses</i> I: Prooemium I 1–4 Natus homo est I 76–88 De aurea acetate Argentea proles Aënea et ferrea proles – <i>Ars amandi</i> I 1–4, II 273–28, II 505–508, I 589–600 – <i>Metamorphoses</i> XV: Iamque opus exegi... 871–879	– Zapoznanie z poezją elegijną Owidiusza na podstawie fragmentu <i>Tristia</i> VI 10 oraz poezją epicką na podstawie fragmentów z <i>Metamorphoz.</i> – Przeprowadzenie analizy i interpretacji przeczytanych fragmentów.	– Uczeń przy pomocy komentarza i nauczyciela dokonuje tłumaczenia (przekładu artystycznego) wybranych fragmentów z dzieł Owidiusza. – Uczeń dostrzega w Owidiuszu archetyp poety-wygnańca, dla którego własny los staje się źródłem natchnienia poetyckiego (<i>Tristia</i>). – Uczeń odczytuje <i>Metamorphozy</i> jako epopeję mitycznych przemian, w których poeta odsłania tajemnicę świata i człowieka.
IX.	Quintus Horatius Flaccus: – <i>Carmina</i> : I 1; 9; 11; 14; II 3; 14; III 1; 30 – <i>Sermones</i> I 1	– Pokazanie i ćwiczenie sposobu czytania metrycznego pieśni Horacego. – Przeanalizowanie pod kątem języka i treści wybranych pieśni Horacego. – Przeprowadzenie interpretacji wybranych pieśni (korzystając m.in. z pomocy komentarza, nauczyciel wykorzystuje metody hermeneutyczne odczytania utworu poetyckiego, np. wg Paula Ricoeura).	– Uczeń utrzuca sposób recytacji pieśni Horacego. – Uczeń przy pomocy szczegółowego komentarza dokonuje tłumaczenia (przekładu, parafrazy) pieśni Horacego. – Uczeń poznaje główne przesłanie poetyckie i dociera do najgłębszych (kontrastowych) tonów lirycznych pieśni. – Uczeń zauważa autonomiczność tekstu i jego niezależność od intencji autora, niepowtarzalny świat tekstu. – Uczeń poznaje poezję jako medium, przez które jedynie można zrozumieć siebie.

l.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
X.	Publius Vergilius Maro: – <i>Aeneis</i> I 1–11 Prooemium II 1–12 Aeneas de Troiae exitio narrat IV De amore ardenti (frg.)	– Ukazanie powiązań epiki Wergiliusza z epopeją Homera (zależność losu bohatera od woli bogów). – Ukazanie odmienności ideałów u Wergiliusza i Homera (np. u Homera chodzi o zburzenie miasta, w <i>Eneidzie</i> – o założenie miasta). – Ukazanie nowego ideału bohatera – <i>Pius Aeneas</i> . – Ukazanie nowego zabarwienia lirycznego i romantycznego treści utworu (tragiczna miłość Dydony i Eneasza).	– Uczeń poznaje <i>Eneidę</i> – epopeję rzymską jako opowieść o potędze przeznaczenia (przeznaczenie Rzymu), o bohaterze, którego istotą jest siła moralna (poczucie wyższego obowiązku wyznaczające niezbywalną cechę idealnego Rzymianina i dziedziczącego po nim Europejczyka). – Uczeń poznaje dzieje tragicznej miłości Dydony i Eneasza. – Uczeń dostrzega związki między bohaterem <i>Eneidy</i> a bohaterem romantycznym i postromantycznym w literaturze polskiej (np. <i>Dziady</i> , <i>Ludzie bezdomni</i>).
XI.	Vir doctus. Honoris causa doctor. Honoris causa civis	– Uświadomienie uczniom aktualności i tradycji stosowania języka łacińskiego w tekstach dyplomów naukowych i honorowych.	– Na przykładzie dyplomów naukowych i honorowych uczeń poznaje możliwości wyrażania treści współczesnych w języku łacińskim oraz stosowne do tych celów słownictwo.
XII.	– Stabat Mater. Średniowieczna poezja religijna (program poetycko-muzyczny – 1)	– Zapoznanie uczniów z łacińską liryką religijną XII–XIII w. (poezja) oraz sekwencją jako formą muzyczną. – Zapoznanie uczniów ze śpiewem chorału gregoriańskiego szkoły solesmeńskiej (lub innych). – Zapoznanie uczniów z utworami muzycznymi późniejszych epok inspirowanymi sekwencjami średniowiecznymi. – Rozbudzenie zainteresowania i potrzeby kontaktu z muzyką o wysokich walorach estetycznych. – Zachęcenie do własnych przekładów wierszowanych.	– Uczeń poznaje poetycką i muzyczną twórczość religijną XII i XIII w. – Uczeń poznaje style i formy w muzyce religijnej średniowiecza, baroku, renesansu oraz czasów współczesnych. – Uczeń poznaje dzieło muzyczne i pogłębia (zmienia) swoją wrażliwość muzyczną. – Uczeń próbuje własnych sił w twórczości translatorskiej.

I.p.	Tematyka zajęć	Zadania nauczyciela	Założone osiągnięcia uczniów
XIII.	<p>– Dies irae. Średniowieczna poezja religijna (program poetycko-muzyczny – 2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z tekstem <i>Dies irae</i> jako przykładem łacińskiej liryki religijnej XIII w. (poezja) oraz z sekwencją jako formą muzyczną. – Rozbudzenie zainteresowania i potrzeb kontaktu z muzyką o wysokich walorach estetycznych. <ul style="list-style-type: none"> a. Zapoznanie uczniów ze śpiewem chorału gregoriańskiego, szkoły solesmeńskiej (lub innych). b. Zapoznanie z kompozycjami późniejszych epok inspirowanymi sekwencjami średniowiecznymi. – Zachęcenie do własnych przekładów wierszowanych. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń zapoznaje się z tekstem sekwencji <i>Dies irae</i> (tłumaczy ją samodzielnie z pomocą preparacji). – Uczeń poznaje i interpretuje symbolikę bibliijną <i>Starego</i> i <i>Nowego Testamentu</i> zawartą w utworze <i>Dies irae</i>. – Uczeń poznaje style i formy w muzyce religijnej średniowiecza, klasycyzmu, romantyzmu oraz czasów współczesnych. – Uczeń poznaje dzieło muzyczne i pogłębia (zmienia) swoją wrażliwość muzyczną. – Uczeń próbuje własnych sił w twórczości translatorskiej.
XIV.	<p>– Świecka poezja średniowieczna (<i>Carmina Burana</i>).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zapoznanie uczniów z łacińską liryką świecką m.in. ze zbioru <i>Carmina Burana</i>. – Zapoznanie uczniów z przykładem utworu łacińsko-staroniemieckiego (<i>Floret silva</i>). – Zaznajomienie z przykładami twórczości świeckiej muzycznej według <i>Clemencis Consort</i>. – Zaznajomienie z adaptacją <i>Carmina Burana – cantiones profanae</i> Carla Orffa. – Zachęcenie do tworzenia własnych przekładów poznanych utworów. 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczeń poznaje przykłady poetyckiej i muzycznej twórczości świeckiej XII–XIII w. – Uczeń poznaje styl i charakterystyczne przykłady kompozycji trubadurów, truwerów i minnesingerów. – Uczeń poznaje we fragmentach lub całości adaptację <i>Carmina Burana</i> Carla Orffa. – Uczeń poznaje dzieło muzyczne i pogłębia (zmienia) swoją wrażliwość muzyczną. – Uczeń próbuje własnych sił w twórczości translatorskiej.

V. Procedury osiągnięcia celów. Formy i metody kształcenia

Formy pracy

Aby osiągnąć założone cele edukacyjne i wychowawcze, ważne jest zastosowanie różnorodnych form pracy z uczniem. Mają one na celu wzbudzić zainteresowanie przedmiotem, jak również spowodować kształtowanie odpowiednich postaw.

Poniżej przedstawiamy niektóre z form pracy z uczniem i ich zalety, co może zachęcić nauczycieli do stosowania ich na lekcjach języka łacińskiego.

1. Wykład, czyli prezentacja materiału przez nauczyciela – podstawą rzetelnego przekazania wiedzy uczniom jest dobre przygotowanie merytoryczne nauczyciela.
2. Indywidualna praca uczniów z tekstem – wdraża do samodzielnego uczenia się, kształtuje umiejętność rozumienia czytanego tekstu, analizowania i wyciągania wniosków.
3. Praca w grupach tekstem – może przybierać różne formy, np.
 - a. Każda grupa otrzymuje do rozwiązania ten sam problem (gramatyczny lub tłumaczeniowy); wszyscy członkowie grupy uczestniczą w rozwiązaniu zadania, dzielą się spostrzeżeniami, umiejętnościami i wiedzą. Przedstawiciel grupy prezentuje rozwiązanie zadania. Taka metoda pracy powoduje, że uczniowie dzielą się rolami, dyskutują, uczą się odpowiedzialności za całą grupę i poznają zasady współpracy. Forma ta ma duże walory kształcące i wychowawcze, ma pozytywny wpływ na rozwój umysłowy uczniów słabszych, a uczniom dobrym daje motywację do pracy i kształci umiejętność dzielenia się wiedzą i pracy w zespole.
 - b. Każda grupa otrzymuje oddzielny problem do rozwiązania (gramatyczny lub tłumaczeniowy). W ten sposób rozwiązuje się większą liczbę zadań (np. tłumaczy się dłuższą partię tekstu). Przyspieszamy tym samym tempo pracy na lekcji.
4. Praca z wykorzystaniem słowników, leksykonów, encyklopedii, komentarzy, czasopism popularno-naukowych (np. Nowy Filomata). Uczniowie przyzwyczajają się do zbierania informacji z różnych źródeł, analizowania ich, uświadamiają sobie rolę znajomości literatury łacińskiej w poznawaniu rzeczywistości.
5. Samodzielne przygotowanie przez uczniów wypowiedzi ustnych lub pisemnych związanych z tematyką analizowanych tekstów a dotyczącą kultury antycznej i jej recepcji w czasach nowożytnych i współczesnych³.
6. Praca pod kierunkiem nauczyciela. Każdy uczeń pracuje samodzielnie nad rozwiązaniem zadania, ma możliwość korzystania z pomocy nauczyciela. Nauczyciel lepiej poznaje możliwości ucznia, życzliwe uwagi nauczyciela budzą zaufanie i poczucie własnej wartości u ucznia.
7. Pogadanka – jest to dialog o charakterze sokratycznym, rozmowa z uczniami na dany temat. Sprawdza on rozumienie przez uczniów przeczytanych treści, lub prowadzi do rozumienia pewnych pojęć wynikających z analizy tekstów i zdobytej dotychczas wiedzy, zmusza uczestników do samodzielnej pracy umysłowej. Dobrze przygotowana i przeprowadzona pogadanka kształci umiejętność jasnego i poprawnego formułowania myśli, umiejętność argumentowania, kształtuje postawę krytyczną.

Przekazywanie treści kulturowych

Istotnym celem w trakcie uczenia języka łacińskiego jest rozwijanie wiedzy o kulturze antycznej. Zadania dotyczące kultury powinny pojawiać się konsekwentnie w nawiązaniu do omawianych tekstów. Opracowując tematy wypowiedzi ustnych lub pisemnych (przeznaczone w większości dla programu rozszerzonego – R), uczeń może też skutecznie przygotować się do pisania eseju wymaganego na maturze. Poniżej przedstawiamy dwie przykładowe propozycje zadań, które pojawiły się w podręczniku *Porta Latina*⁴.

³ W podręczniku *Porta Latina. Preparacje i komentarze* nauczyciel znajdzie liczne propozycje zadań z dziedziny kultury antycznej do opracowania przez uczniów

⁴ *Porta Latina. Preparacje i komentarze*, str. 18, 39

Tematyka lekcji: Homer jako portrecista (Iliada ks. II, w. 170–198)

Wykorzystując wskazane fragmenty *Iliady*, scharakteryzuj sposób prezentacji bohatera. Zwróć uwagę na zastosowane środki stylistyczno-językowe, jakimi Homer posługuje się przy portretowaniu postaci w danym momencie akcji.

Tematyka lekcji: Mit o Herkulesie

Przeczytaj mit o oczyszczeniu stajni Augiasza (Jan Parandowski, *Mitologia*) oraz hasło „woda” (Manfred Lurker, *Przesłanie symboli w mitach, kulturach i religiach*, Kraków 1994, lub tegoż autora: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989). Spróbuj określić w krótkiej formie pisemnej symboliczne sensy zawarte w tym micie.

Metody

Metoda podająca – stosuje się ją w podawaniu materiału koniecznego do zapamiętania i definicji, w objaśnianiu terminologii czy informacji (z zakresu nauki o języku oraz kultury antycznej) zbyt trudnych do zdobycia przez ucznia;

Metoda praktyczna – stosuje się ją np. w ćwiczeniach, w przedstawieniu rezultatów pracy z tekstem, w dyskusji;

Metoda problemowa – stosuje się ją m.in. w pracy z tekstem (analiza), w opracowaniu tematu wymagającego zebrania dodatkowej literatury i własnego przemyślenia;

Metoda bezpośrednia – rzadziej praktykowana przy nauce j. łacińskiego, nie mniej jednak można stosować ją wtedy, gdy bez wstępnych objaśnień gramatycznych uczeń jest w stanie zrozumieć sens zdania dzięki kontekstowi. Metoda ta kształtuje wyczucie językowe i przygotowuje grunt dla właściwej analizy.

Metody analityczne

Schematy gramatyczne, syntaktyczne, metryczne.

Analiza gramatyczna zdania łacińskiego (hierarchia elementów zdaniowych; związki między wyrazami, funkcje różnych form wyrazów).

Analiza leksykalna: praca ze słownikami i leksykonami, sporządzanie słowniczka trudności, definiowanie pojęć, objaśnianie zwrotów frazeologicznych.

Analiza stylistyczna, figury i tropy, szyk wyrazów.

Analiza podstawowych form metrycznych w poezji łacińskiej (dystych elegijny).

Metody hermeneutyczne

Elementy majeutyczno-erystyczne.

Dyskusja kierowana (w języku polskim).

Metoda hermeneutyczna (hermeneutyka humanistyczna) to metoda objaśniania tekstu, według Schleiermachera jest to **sztuka rozumienia**. Właściwe zrozumienie każdego słowa, nie tylko napisanego, zakłada pewien wysiłek ze strony słuchającego (czytającego). Każde rozumienie języka jest rezultatem gramatycznej i psychologicznej interpretacji, której podstawą jest nie tylko wiedza, ale i intuicja.

Według Diltheya (hermeneutyka filozoficzna) każde słowo, każde ludzkie wyrażenie należy zawsze do określonego kontekstu. Tylko w tym kontekście ujawnia ono swój sens. W danej sytuacji wyrażenie ma swój ścisły i zrozumiały sens (Herkules łeb urwał hydrze), jeżeli oderwiemy wyrażenie od konkretnej sytuacji (łeb urwać hydrze), jego sens staje się zagadkowy, wieloznaczny. Węższemu kontekstowi odpowiada zawsze szerszy kontekst. Jeżeli zatem słuchacz (czytelnik) chce właściwie zrozumieć słowo (pismo), to musi te obszary (konteksty) niejako przemierzyć. Sam słuchacz jednak też zawsze jest uwikłany w jakiś kontekst. W każdym słowie ujawnia się nie tylko jakiś stan rzeczy, jego kontekst i jego świat. Wyraża się w nim także sens życia, świata jako całości, oczywiście często w sposób ukryty. Ukazują się w nim fundamentalne związki człowieka ze światem, z drugim człowiekiem. Historyczne, społeczne struktury ludzkiej egzystencji, jej różne formy, jej śmiertelność itd. ujawniają się w słowie i można je właściwie określić za pomocą hermeneutyki filozoficznej.

Według Paula Ricoeura potrzeba interpretacji wynika z natury samego tekstu i jego immanentnej wieloznaczności. Cała droga rozumienia prowadzi od uchwycenia znaczenia słowa (dyskursu) do odniesienia owego znaczenia do własnej sytuacji egzystencjalnej odbiorcy tekstu. Interpretacja nie pyta o to, co i o czym pragnął powiedzieć sam

autor tekstu, lecz co sam tekst mówi **obiektywnie** i do czego odnosi **dla** interpretującego. Według bowiem hermeneutyki filozoficznej tekst przemawia do czytelnika tylko wtedy, jeśli to, co mówi, daje się odnieść do jego (czytelnika) sytuacji egzystencjalnej. Zatem nie chodzi „o czysto psychologiczne wnikanie w cudze życie psychiczne. Trzeba odkrywać i objaśniać tekst nie w relacji do autora, lecz pod kątem jego immanentnego znaczenia i rzeczywistości, którą prezentuje i odsłania”⁵.

Metoda ma zastosowanie przy objaśnianiu zwłaszcza tekstu poetyckiego, mitologicznego, filozoficznego, biblijnego. Metoda hermeneutyczna jest w szkole potrzebna. Szkoła bowiem jest głównym kanałem, poprzez który kształtuje się powszechna opinia, gust czytelniczy, wiedza o literaturze, umiejętność wyjaśniania tekstu. Szkoła nie może być w tyle w stosunku do zdobyczy badań literackich.

Majeutyka jest „nie tyle metodą nauczania, co metodą wspólnego z uczniem dochodzenia do prawdy. (...) Taka nauka musi mieć formę rozmowy; nie chodzi w niej o to, żeby rozmówcę przekonać, tzn. doprowadzić do takiego stanu, w którym nie znajdzie on kontrargumentów i będzie się czuł zmuszony przyjąć proponowaną tezę, lecz o to, żeby jasno uświadomił sobie, co i przedtem jakoś niejasno w nim drzemało, ale nie było rozbudzone, uświadomione. [Chodzi więc o to, by] pomagać w uzyskiwaniu samowiedzy tym, którzy w sobie noszą jakąś własną, autentyczną wiedzę, „myśl zdrową i prawdziwą (Platon, Teajtet)”⁶.

Erystyka – sztuka prowadzenia sporów, dyskusowania, przekonywania.

Obydwie metody warto stosować w dyskusji, do której nauczyciel musi być rzetelnie i odpowiedzialnie przygotowany.

*

Należy zaznaczyć, że na jednej lekcji przeplata się kilka metod. Zależy to od tematu i celów lekcji, jakie chcemy osiągnąć. Jakie metody zastosuje nauczyciel, będzie to zależało od składu zespołu uczniowskiego, ich możliwości intelektualnych, własnych predyspozycji i możliwości organizacyjnych.

Przykłady

Przykładem zastosowania metod mieszanych niech będzie **pierwsza lekcja** rozpoczynająca naukę języka łacińskiego w szkole. Najczęściej na pierwszej lekcji uczniowie nie mają jeszcze podręczników. Wobec tego można przeprowadzić pogadankę z elementami wykładu, analizy gramatycznej i leksykalnej, pracy z całym zespołem (chóralne czytanie), dyskusji.

Lekcja przykładowa (pierwsza godzina lekcyjna, bez podręcznika)

Temat: Wstęp do nauki języka łacińskiego. Coś o przysłowia.

Przebieg lekcji:

1. Wchodząc do klasy witamy uczniów, mówimy im coś miłego, zanim przystąpimy do właściwego tematu, który oznajmiamy uczniom, zapisując go na tablicy.
2. Pytamy uczniów o ich metodę uczenia się, np. słówek.
3. Następane pytanie może brzmieć: Ile słówek dziennie człowiek jest w stanie zapamiętać?
Informujemy, że człowiek jest w stanie wyuczyć się 60–120 słówek dziennie w zależności od tego, czy jest to pierwszy, czy któryś z kolejnych przyswajanych języków. Oczywiście jest to sytuacja idealna, w której oprócz języka niczego innego się nie uczymy. My w warunkach szkolnych sugerujemy uczniowi jako dzienną porcję przyswojenie sobie 5–10 słów łacińskich dziennie.
Uczniowie mogą obliczyć, ile słów można zapamiętać w ciągu 10 dni (50–100), ile w ciągu miesiąca (150–300 słów). Prosty rachunek wskazuje, że w ciągu roku szkolnego można opanować 1500–3000 słów. Zwracamy uwagę, że w czytankach łacińskich przerobionych w ciągu roku, uczniowie nie spotkają więcej niż 700 słów łacińskich.

⁵ Paul Ricoeur, *Język, tekst, interpretacja*, PIW, Warszawa 1989, s. 206

⁶ Irena Krońska, *Sokrates*, Wiedza powszechna, Warszawa 2001, s. 69, 70

4. Po tym optymistycznym rachunku musimy uświadomić lub przypomnieć uczniom, że każda nauka jest pracą: **Nil sine magno labore dedit vita mortalibus**. Nic bez wielkiej pracy (trudu) nie dało życie śmiertelnikom. Tę sentencję zapisujemy na tablicy wraz z podpisanym pod nią tłumaczeniem. Polecamy też zapisanie jej w zeszytach na pierwszej stronie.
5. Po dwukrotnym chóralnym przeczytaniu przystępujemy do tłumaczenia, rozpoczynając od podkreślenia orzeczenia *dedit*. Objaśniamy, że jest to 3. osoba liczby pojedynczej czasu przeszłego dokonanego od **do, dare, dedi, datum** = dawać. Polecamy utworzyć 3. os. l. poj. czasu przeszłego dokonanego polskiego czasownika *dać*: [dał, dała, dało].
Po znalezieniu i podkreśleniu orzeczenia każemy uczniom postawić pytania, które orzeczenie *dedit* wywołuje: Kto dał? Co dał? Komu dał? Ile dał? Gdzie dał? W jaki sposób dał? itd. W zdaniu znajdujemy odpowiedzi: Kto dał? – **Vita dedit**. Co *vita dedit*? – **Nihil**.
Vita nihil dedit – „Życie dało nic”. Uczniowie zauważają, że w łacińskim zdaniu przeczącym występuje tylko jedno przeczenie, w zdaniu polskim przynajmniej dwa: „Życie nic nie dało” (warto odwołać się do wiedzy uczniów zdobytej na lekcjach języka niemieckiego lub angielskiego). Zachęcamy uczniów do zadania następujących pytań: Komu (życie nic nie dało)? **mortalibus** = śmiertelnikom = ludziom; Bez czego? **sine magno labore** = bez wielkiej pracy.
W ten sposób od pierwszej lekcji uczymy uczniów myślenia nad budową zdania i jego sensem, a nie bezmyślnego uczenia się na pamięć. W ciągu całej lekcji pamiętamy o ciągłym i życzliwym pobudzaniu uczniów do aktywności. Uczniowie wyciągają wniosek płynący z sentencji: Jeżeli chcemy coś osiągnąć, do czegoś dojść, wymaga to sumiennej pracy.
6. Zapisujemy drugą sentencję na tablicy i w zeszytach: **Volentibus non fit iniuria** i tłumaczymy, podpisując polskie odpowiedniki pod łacińskimi słowami. Podkreślamy orzeczenie **non fit** = nie dzieje się; **iniuria** = krzywda; komu? **volentibus** = chcącym (por. **mortalibus** = śmiertelnikom).
A zatem: „Chcącym nie dzieje się krzywda”.
Jak rozumieć tę sentencję? Przy pomocy dodatkowych pytań naprowadzamy uczniów na właściwe rozumienie tego zdania (np. Czy dzieje się krzywda temu, kto jadąc samochodem z nadmierną prędkością – bo tak chce – w końcu znajduje się w rowie?). Skoro chcę chodzić do szkoły, to nikt mi nie wyrządza krzywdy, jeżeli wymaga ode mnie uczenia się.
7. W zależności od czasu i zainteresowania uczniów, można dodać inne przysłowia i przeanalizować je w podobny, jak wyżej, sposób, np:
Gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo.
Non scholae, sed vitae discimus. Quidquid discis, tibi discis.
8. Możemy szerzej omówić, czy przeprowadzić dyskusję, na temat treści poznanych sentencji, odwołując je do doświadczeń szkolnych.
9. Na zakończenie uczniowie chóralnie czytają sentencje, ewentualnie recytują je z pamięci. Najczęściej na następnej lekcji wiele osób zechce pochwalić się zapamiętanymi powiedzeniami i sentencjami.

Lekcja przykładowa (początek nauki w klasie II)

Tematyka lekcji:

Pojęcie państwa w prawie rzymskim. Filozofowie o genezie państwa.

Zakres pojęć: *res privata, res publica; populus, populus Romanus*.

Uczenie się języka łacińskiego w szkole polega w znacznej mierze na zdobywaniu **umiejętności analizy tekstu**. Analizując zdanie uczeń poznaje nowe pojęcia, nabywa odpowiednich umiejętności i nawyków oraz rozwija twórcze myślenie. Umiejętność analizy zdania jest sztuką.

Temat lekcji 1:

Quid Cicero de re publica scripserit. Pojęcie państwa w prawie rzymskim.

Cele lekcji:

Tłumaczenie tekstu *Quid Cicero de re publica scripserit*

(fragment z księgi I, 39 nn. *De re publica* Cyserona).

Objaśnienie znaczenia pojęć: *res privata, res publica; populus, populus Romanus*, których rozumienie umożliwi właściwą interpretację tekstu; uświadomienie uczniom trudności w ich tłumaczeniu.

Przebieg lekcji:

1. Tłumaczenie tekstu powinno odbywać się na lekcji, powinniśmy stale nim kierować, objaśniając niemal każdą frazę.
2. Pierwsze zdanie, które jest definicją republiki, uczniowie tłumaczą bez trudu: „Rzecz pospolita jest to rzecz ludu”.
3. My jednak, pisząc tłumaczenie na tablicy, w nawiasie umieszczamy łacińskie zdanie lub idąc śladem W. Kor-natowskiego nadajemy mu postać:

„A więc państwo (*res publica*) jest to rzecz ludu (*res populi*)”.

4. Stawiamy pytanie: Dlaczego tłumacz dokonuje takiego zabiegu? Dlaczego w taki sposób zapisujemy to zdanie w zeszytcie?

Uczniowie dochodzą do wniosku, że widocznie obydwa terminy „rzecz pospolita” i „rzecz ludu” nie są ścisłymi odpowiednikami łacińskich *res publica* i *populus*; zatem wymagają bliższego objaśnienia.

5. Posługujemy się słownikiem encyklopedycznym (np. *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1986). Z czytanego hasła (nauczyciel lub uczeń) wybieramy najistotniejsze informacje (można je zapisać na tablicy, a w zeszytach uczniów powinny powstać notatki):

Res publica:

Każdy pojedynczy obywatel miał swoją prywatną własność i swoje interesy, które łącznie stanowiły jego *res pri-vata* (rzecz prywatna).

Podobnie suma wszystkich praw i interesów narodu to *res publica*.

Jednakże *res publica* nie jest równoznaczna z państwem (*res publica* ≠ państwo). Państwo jest podmiotem pra-wa, może posiadać, rozkazywać; *res publica* sama jest własnością *populi Romani*. (Jeżeli w senacie na porządku dziennym umieszczano temat „*de re publica*”, to nie dyskutowano o państwie, ani o konstytucji, lecz o całości inter-esów ogółu Rzymian, które w tym momencie wchodziły w grę). *Res publica* jest przedmiotem prawa.

Podobnie postępujemy z następnym hasłem:

Populus – lud. **Populus Romanus** ma dwa znaczenia:

- a. lud rzymski, wspólnota wolnych obywateli, naród rzymski posiadający władzę suwerena;
- b. państwo rzymskie (podmiot prawa); określenie to odnosiło się tylko do narodów rządzących się demokra-tycznie, np. *populus Atheniensium*, *populus Karthaginiensium*. Nazwa ta nie przysługiwała np. Macedończykom, Egipcjanom, Seleukidom, Persom itd., czyli monarchiom.

Co wynika z tych określeń wyrażenia *populus Romanus*? Czym było państwo w rozumieniu Rzymian? (Te py-tania może zadać nauczyciel, ale będzie lepiej, jeśli poprosimy uczniów o zgłaszanie pytań, tak w tym mo-mencie lekcji, jak we wszystkich innych). Formułujemy wspólnie z uczniami wniosek:

Populus-państwo w rozumieniu Rzymian nie było abstraktem, ale pojęciem konkretnym, ucieleśnionym w żywym organizmie ludzkiej zbiorowości, będącej źródłem władzy i podmiotem prawa (nie zaś podległym władzy przedmiotem). Stąd pełna nazwa państwa rzymskiego: *Senatus populusque Romanus*.

6. Po wyjaśnieniu haseł możemy przetłumaczyć całość (tłumaczą uczniowie, nauczyciel ewentualnie koryguje):

A więc państwo (*res publica*) jest to rzecz ludu (*res populi*).

Lud (naród) zaś nie jest to każde zbiorowisko ludzi zebranych dowolnym sposobem, lecz zgromadzenie (zejście się) wielkiej liczby (wielkiej społeczności) zespolonej tym samym prawem (związanej uznawaniem tego same-go prawa) i związanej wspólnym pożytkiem (związanej pożytkiem płynącym ze wspólnego życia).

Pierwotną przyczyną tego gromadzenia się (zespalandia się) jest nie tyle słabość, ile jakaś **wynikająca z natury potrzeba życia zbiorowego** (wspólnotowego).

(Rodzaj ludzki) ludzie bowiem nie są skłonni do pozostawiania w samotności i błąkania się samopas.

Rozproszony i błąkający się (bezladny) tłum w krótkim czasie dzięki zdolności do zgodnego działania stał się państwem.

Każdy zatem lud (naród), który jest takim zgromadzeniem ludzi, jak to wyjaśniłem, wszelka społeczność, która jest z ustanowienia ludu, wszelkie **państwo**, które, jak powiedziałem, jest **własnością ludu**, musi być rządzone przez jakąś radę (władzę), aby mogło być trwałe.

7. Na koniec warto polecić uczniom uważne przeczytanie tekstu (oryginalnego, tłumaczonego) w domu i podkre-slenie dwoma kolorami zdań twierdzących i przeczących.
8. Podsumowując lekcję, zadajmy uczniom kilka pytań: Po co uważnie czytamy tekst? Po co analizujemy zdanie? Czemu ma służyć zadanie domowe?

Temat lekcji 2:

Filozofowie o genezie państwa.

Cele lekcji:

Wskazanie na uniwersalność antycznych kryteriów określających wspólnotę państwową.

Interpretacja fragmentu tekstu Cyncerona *De republica*.

Zapoznanie uczniów z poglądami filozofów greckich i Cyncerona na genezę państwa wolnych i odpowiedzialnych obywateli.

Przebieg lekcji:

1. Z pewnością uczniowie zechcą podzielić się swoimi spostrzeżeniami związanymi z zadaniem domowym. Może sformułują kilka pytań wypływających z uważniejszej lektury. Uczniowie mogą dojść do wniosku, że autor tekstu polemizuje z jakimiś poglądami na temat genezy państwa, z innymi zaś się zgadza (albo są to własne poglądy autora).

2. Można polecić uczniom, by, wykorzystując tekst, sformułowali przeciwne poglądy do cyncerońskich (np. ponieważ człowiek w pojedynkę jest słaby, musi wejść w związki z innymi, by przetrwać).

3. Podajemy stosowne objaśnienia:

Cynceron, dociekając istoty i genezy państwa, zna oczywiście przemyślenia greckich mistrzów, zwłaszcza Platona i Arystotelesa.

Platon w *Państwie* mówi ustami Sokratesa: „Wydaje mi się, że państwo powstaje dlatego, ponieważ **nikt** z nas **nie jest samowystarczalny**, lecz potrzebuje pomocy wielu innych”.

Na czym opiera Platon swój pogląd co do genezy państwa? (Być może uczniowie zauważą realne racje jego przemyślenia).

W razie trudności powinniśmy dopomóc dodatkowymi pytaniami do sformułowania wniosku: Sięgając do samych źródeł, z których można by uzasadnić istnienie państwa, za podstawę, bierze Platon **naturę ludzką w jej niedoskonałości**, słabości (*imbecillitas*), a zatem nie mogącej wystarczyć samej sobie.

Uczniowie bez trudności wysuną inne racje genezy państwa wynikające z tekstu. My służymy dodatkową informacją:

Arystoteles widzi źródło państwa w **wyposażeniach naturalnych człowieka**, jego dążeniach opartych na możliwościach wpisanych niejako w naturę [*anthropos physei politikon dzoon*, tzn. człowiek jest z natury stworzony do życia w państwie – jest istotą społeczną]. „To bowiem jest właściwością człowieka odróżniającą go od innych stworzeń żyjących, że on jedyny ma zdolność rozróżniania dobra i zła, sprawiedliwości i niesprawiedliwości i tym podobnych; wspólnota zaś takich istot staje się podstawą rodziny i państwa”.⁷

4. Stawiamy pytania:

Za którym autorem idzie w swoim rozumowaniu Cynceron? Zbadajmy, na jakich pozytywnych skłonnościach tkwiących w człowieku opiera Cynceron swoje poglądy co do genezy państwa:

a. **naturalis congregatio** (naturalny pęd do życia zbiorowego),

b. **concordia** (zdolność do zgodnego porozumienia się).

W konsekwencji, podstawą państwa (*populus*) jest (uczniowie znajdują w tekście odpowiednie hasła-kryteria):

a. **consensus iuris** (uznawanie tego samego prawa),

b. **communio utilitatis** (pożytek wynikający ze wspólnego życia),

c. **consilium** (rada, władza kierownicza, zapewniająca trwałość państwa).

Czy są to kryteria czasowe, czy uniwersalne? Czy kryteria te mogą być podstawą rozumienia, czym jest państwo wolnych obywateli?

5. Formułujemy końcowy wniosek:

Na podstawie ujętej w pkt. a, b, c buduje się **praworządność**. Praworządność gwarantuje istnienie zdrowego rządu, zapewnia ogółowi (ludowi) bezpieczeństwo i tworzy zdyscyplinowane społeczeństwo (świadome swych obowiązków i praw).

6. Na koniec możemy zadać kilka pytań do przemyślenia:

Czy mają wartość (jeśli tak, to jaką?) te teoretyczne rozważania dla Twojego bycia obywatelem we współczesnym państwie demokratycznym? Podziel się swoimi przemyśleniami.

Czy nasuwają Ci się jakieś niepokojące pytania w związku z analizowanym tekstem a Twoim miejscem w demokratycznym współczesnym państwie? Sformułuj te pytania.

⁷ Arystoteles, *Polityka*, ks. I, 1253 a

VI. Środki dydaktyczne

W realizacji programu nauczania i osiągnięcia założonych celów kształcenia niezbędne są różne środki dydaktyczne. Do podstawowych należy oczywiście podręcznik języka łacińskiego, słownik i gramatyka, które każdy uczeń powinien posiadać lub mieć do nich łatwy dostęp. Dlatego dobrze zaopatrzona biblioteka gabinetowa ma niemałe znaczenie. Nauczyciel języka łacińskiego powinien dysponować dużym księgozbiorem dotyczącym nie tylko samego języka (słowniki, gramatyki, tablice gramatyczne) i kultury antycznej (leksykony, encyklopedie, opracowania historii starożytnej, dziejów literatury, sztuki i filozofii, monografie dotyczące szeroko pojętej kultury śródziemnomorskiej itp.), ale również pozycjami z późniejszego okresu kultury europejskiej po czasy współczesne, będącymi świadectwem ciągłej recepcji Antyku przez dzieje naszego kontynentu. Poza książkami wskazana byłaby też płytoteka z utworami słowno-muzycznymi wyrastającymi na przestrzeni wieków z tradycji śródziemnomorskiej. Wielu uczniów i nauczycieli chętnie skorzysta z coraz bogatszej oferty Internetu.

Na koniec warto też wspomnieć o „mówiącej” dekoracji gabinetu: odmiany, wykresy zdań, sentencje, reprodukcje rzeźby, ceramiki itp.

Dzięki tak zgromadzonym środkom możliwa będzie **korelacja** naszego przedmiotu w wieloma innymi dziedzinami wiedzy szkolnej. Obszerna bibliografia pomagająca zrealizować założone w programie cele kształcące i wychowawcze jest podana w załączeniu.

VII. Przewidywane osiągnięcia uczniów.

Uszczegółowienie zapisu w *Podstawie Programowej*

1. Rozumienie i tłumaczenie (z wykorzystaniem słownika) oryginalnych tekstów łacińskich:

- a. Uczeń opanował elementarne wiadomości konieczne przy tłumaczeniu i analizowaniu przy pomocy słownika oryginalnych tekstów łacińskich (sentencje, teksty preparowane – **P**, teksty ciągle oryginalne, prozaiczne i poetyckie – **R**),
 - Uczeń umie poprawnie czytać tekst łaciński – **P**,
 - w zakresie fleksji: rozpoznaje i umie określić formy rzeczownikowe i czasownikowe, zna paradygmaty odmian – **P**,
 - w zakresie składni: rozpoznaje konstrukcje składniowe, umie wskazać związki międzywyrazowe – **P**,
- b. Uczeń umie korzystać ze słownika łacińsko-polskiego – **P** oraz z podręcznika i gramatyki w pracy nad przekładem i analizą tekstów oryginalnych – **R**,
- c. Uczeń opanował umiejętność posługiwania się wiadomościami według podanych uprzednio wzorów – **P**,
- d. Uczeń umie dokonywać analizy i syntezy nowych dla niego zjawisk językowych – **R**,
- e. Uczeń umie stawiać pytania do tłumaczonego tekstu i formułować odpowiedzi – **R**,
- f. Uczeń doskonali sztukę zapamiętywania; zapamiętuje przysłowia i sentencje łacińskie **P**.

2. Analizowanie, interpretowanie i komentowanie tekstów oryginalnych i w przekładach:

- a. Uczeń potrafi analizować, interpretować i komentować teksty oryginalne – **R** i w przekładach – **P**,
- b. Uczeń pamięta konieczne terminy, fakty, teorie naukowe, wykazuje pewien poziom rozumienia tych wiadomości, nie myli ich ani nie zniekształca przy analizowaniu i interpretowaniu tekstów – **R**,
- c. Uczeń rozumie przeczytany i przetłumaczony tekst – **P** i potrafi wyciągnąć z niego odpowiednie wnioski – **R**,
- d. Uczeń zdobywa umiejętność przekładu tekstu łacińskiego na język polski według reguł poprawności i klarowności językowej oraz estetyki wypowiedzi – **R**.

3. Operatywna znajomość gramatyki łacińskiej:

- a. Uczeń zna części mowy i zasady ich przynależności do właściwego systemu fleksyjnego – **P**,
- b. Uczeń rozpoznaje budowę słowotwórczą i fleksyjną wyrazów – **P**,
- c. Uczeń posługuje się formami fleksyjnymi przy tworzeniu wypowiedzi w języku łacińskim – **R**,
- d. Uczeń opanował budowę i szyk zdania łacińskiego:
 - części zdania: podmiot, orzeczenie proste i złożone, dopełnienie bliższe i dalsze, przydawka przymiotnikowa, dopełniaczowa, przyimkowa, okolicznik,
 - składnia: a.c.i., n.c.i., dativus possessivus, ablativus absolutus, coniugatio periphrastica activa i passiva, składnia przypadków (ablativus temporis, ablativus comparationis, genitivus partitivus) – **P**,
- e. Uczeń zna funkcje składniowe i semantyczne nieosobowych form czasownikowych (infinitivus, participia, gerundium, supinum) – **P**,
- f. Uczeń rozróżnia i tłumaczy zdania pojedyncze i współzrędnie złożone – **P**,
- g. Uczeń rozróżnia i tłumaczy zdania podrzędnie złożone z orzeczeniem w indicatiwie i coniunctiwie; rozumie i stosuje zasady consecutio temporum – **R**.

4. Poprawne stosowanie w wypowiedziach wyrażen i terminów pochodzących z języków klasycznych:

- a. Uczeń rozumie znaczenie wyrazów i wyrażen (np. *bona fide, lege artis, argumentum ad hominem, uno animo*) – **P**,
- b. Uczeń rozumie kontekst wypowiedzianego słowa i wyrażenia – **P**,
- c. Uczeń zna źródłosłów używanego terminu i umie go odpowiednio zastosować (np. rarytas od rarus; oportunistą od *opportunistus* itp.) – **R**.

5. Wykorzystywanie znajomości języka łacińskiego do lepszego zrozumienia zjawisk językowych zachodzących w języku polskim i innych językach nowożytnych:

- a. Uczeń dostrzega związki między wyrazami łacińskimi a pochodzącymi od nich wyrazami języków nowożytnych i języka polskiego – **P**,

- b. Uczeń rozumie wagę znajomości paradygmatów odmian w konfrontacji z językiem polskim i innymi językami – **P**,
- c. Uczeń dostrzega i rozpoznaje łacińskie konstrukcje składniowe występujące w językach nowożytnych (a.c.i., konstrukcje imiesłowowe, budowa zdania) – **R**,
- d. Uczeń umie wykorzystać na lekcjach języków nowożytnych i innych przedmiotów wiedzę zdobytą podczas nauki języka łacińskiego – **P + R**,
- e. Uczeń zauważa zmienność znaczeń wyrazów i pojęć odnoszących się do różnych zjawisk społecznych i politycznych w ich historycznym rozwoju – **R**.

6. Poprawne formułowanie myśli i sądów:

- a. Uczeń rozumie i umie dobierać odpowiednie słownictwo w poprawnym formułowaniu myśli – **P**,
- b. Uczeń zna teoretyczne zasady gramatyczne i językowe – **P**,
- c. Uczeń zna wymogi stylu retorycznego (m.in. poprawności językowej, klarowności, stosowności) i stara się je stosować we własnej wypowiedzi – **R**,
- d. Uczeń dba o estetykę wypowiedzi i umie zastosować odpowiednią intonację wypowiadanego zdania – **R**,
- e. Uczeń ma krytyczny stosunek do przeszłości i teraźniejszości oraz umiejętność wartościowania przejawów działalności człowieka na przestrzeni wieków – **R**.

7. Dostrzeganie ponadczasowych wartości w dziełach z odległych epok i rozumienie ich znaczenia dla współczesnej kultury polskiej i światowej:

- a. Uczeń poznaje metodę i wartość uważnego czytania, umiejętność wyboru wartościowej literatury – **R**,
- b. Uczeń dostrzega bogactwo i piękno dóbr kultury antycznej materialnej i duchowej – **P**,
- c. Uczeń zna przeszłość Europy, zwłaszcza te wydarzenia, których skutki trwają do dziś – **P**,
- d. Uczeń rozumie wartość ważnych dla kultury polskiej treści wywodzących się z tradycji śródziemnomorskiej (grecko-rzymskiej i judeochrześcijańskiej) – **P**,
- e. Uczeń dostrzega ciągłość rozwoju cywilizacji łacińskiej do czasów współczesnych – **R**,
- f. Uczeń umie pozytywnie ocenić przynależność Polski do łacińskiego kręgu kulturowego i docenić wartości cywilizacyjne wniesione do kultury polskiej od momentu chrztu Mieszka I w 966 r. – **P**,
- g. Uczeń zauważa uniwersalność kryteriów antycznych określających m.in. wolność jednostki, wspólnotę społeczną (państwową), dobro wspólne oraz to, co im zagraża – **R**,
- h. Uczeń rozumie mocne i słabe strony demokracji dzięki wiedzy zdobytej z lektury tekstów łacińskich oraz komentarzy popularno-naukowych – **R**,
- i. Uczeń dzięki lekturze tekstu filozoficznego i biblijnego rozpoznaje i rozróżnia powinność człowieka jako obywatela i jako osoby – **R**,
- j. Uczeń potrafi ocenić rolę wykształcenia u osób publicznych decydujących o życiu społecznym (w antyku i współczesności) – **R**,
- k. Uczeń rozumie odpowiedzialność instytucji państwowych za poziom kształcenia w społeczeństwach współczesnych – **P**,
- l. Uczeń rozumie odpowiedzialność osób publicznych za wypowiedziane słowo – **P**.

VIII. Kontrola i ocena pracy ucznia

Formy kontroli

- 1. Kontrola bieżąca** (sprawdzamy postępy uczniów, zachęcając ich do dalszej systematycznej pracy. Zauważonym brakom w wiedzy przeciwdziałamy i umożliwiamy uzupełnienie luk):
 - odpowiedzi ustne (z bieżących lub kilku ostatnich lekcji),
 - prezentacja rozwiązanych zadań (wykonanych w klasie lub w domu),
 - aktywność ucznia na zajęciach,
 - prace pisemne (sprawdziany, kartkówki, testy badające znajomość języka),
 - referaty,
 - wykonanie pomocy naukowych,
 - udział w konkursach i olimpiadzie języka łacińskiego.
- 2. Kontrola okresowa** (sprawdza opanowanie większej partii materiału i jest dokonywana kilka razy w roku szkolnym):
 - testy i zadania kontrolne: testy zamknięte sprawdzające znajomość języka – fleksji, składni. Nie są one środkiem idealnym obiektywnego oceniania, ponieważ nie można za jego pomocą sprawdzić wszystkich rodzajów umiejętności językowych ucznia. Mimo to trzeba je stosować, by przyzwyczaić ucznia do tej formy sprawdzania wiedzy,
 - przykład tekstu prozaicznego i poetyckiego (parafraza). Powinniśmy wymagać odpowiednio wysokich walorów estetycznych i poprawności językowej.
 - zadania otwarte: prace pisemne potwierdzające znajomość wiedzy o kulturze antycznej i jej recepcji do czasów współczesnych (forma rozprawki, eseju, listu, analizy tekstu, analizy porównawczej itp.).
- 3. Ocena końcowa** (semestralna i roczna):
 - jest podsumowaniem pracy ucznia w ciągu semestru i jest obliczana na podstawie ocen cząstkowych z uwzględnieniem wagi poszczególnych ocen. Należy uwzględnić znajomość języka, nabyte umiejętności posługiwania się formami fleksyjnymi i składniowymi, umiejętności tłumaczenia (przekładu) tekstu, znajomość zagadnień kulturowych oraz formy i poziom wypowiedzi na ich temat.

Ponieważ założyliśmy wymagania dwupoziomowe (poziom podstawowy i rozszerzony), możemy wyprowadzić z nich wszystkie stopnie szkolne:

- poziom podstawowy **P** wymaga umiejętności niezbędnych do dalszej nauki,
- poziom rozszerzony **R** wymaga osiągnięcia umiejętności niezbędnych do dalszego pogłębiania wiedzy i rozwijania zainteresowań i zamiłowań.

Kryteria oceny z języka łacińskiego

I. Kryteria ogólne

Przy ustalaniu oceny z języka łacińskiego brane są pod uwagę:

1. Biegłość w czytaniu tekstu prozaicznego,
2. Znajomość słownictwa odpowiedniego do poziomu nauki języka,
3. Znajomość form gramatycznych i składni w zakresie przerobionego materiału,
4. Umiejętność analizy formalnej zdania (rozpoznawanie form i struktur gramatycznych) i poprawność tłumaczenia,
5. Umiejętność posługiwania się słownikiem i innymi zalecanymi środkami dydaktycznymi,
6. Umiejętność wypowiedzi ustnej i pisemnej na poznane w trakcie nauki tematy z dziedziny kultury antycznej i jej dziedzictwa w kulturze europejskiej i polskiej,
7. Rozpoznawanie zapożyczeń z języka łacińskiego w języku polskim i językach obcych,
8. Dostrzeganie korelacji różnych przedmiotów szkolnych (dziedzin wiedzy) z językiem łacińskim i kulturą antyczną,
9. Czytanie rytmiczne tekstu poetyckiego (znajomość podstawowych zasad metryki).

II. Kryteria szczegółowe

1. Ocenę **dopuszczającą** otrzymuje uczeń, który:
 - opanował pamięciowo słownictwo w niewielkim zakresie wobec stawianych wymagań,
 - opanował elementarne struktury gramatyczne, niezbędne dla dalszej nauki,
 - dokonuje samodzielnie analizy prostych zdań tekstu przerobionego,
 - potrafi korzystać tylko ze słownika preparowanego,
 - dostrzega związki pomiędzy językiem łacińskim a innymi językami jedynie na drodze mechanicznego kojarzenia.
 - wykazuje elementarną znajomość zagadnień z kultury antycznej przerabianych na lekcjach.
3. Ocenę **dostateczną** otrzymuje uczeń, który:
 - zna podstawowy zakres wymaganego słownictwa,
 - opanował proste struktury gramatyczne,
 - naprowadzany pytaniami pomocniczymi nauczyciela tłumaczy poprawnie nieskomplikowane konstrukcje zdaniowe tekstu przerobionego,
 - potrafi korzystać tylko ze słownika preparowanego,
 - dostrzega wpływy języka łacińskiego na język ojczysty i języki obce,
 - wypowiada się na tematy związane z kulturą antyczną poznaną podczas lekcji,
 - czyta tekst poetycki jedynie za nauczycielem (poziom kl. II–III).
4. Ocenę **dobrą** otrzymuje uczeń, który:
 - opanował słownictwo i większość struktur gramatycznych,
 - samodzielnie dokonuje analizy formalnej prostego nowego tekstu i potrafi uchwycić sens rzeczowy zdania (z niewielkim wsparciem pytań pomocniczych nauczyciela),
 - w sposób właściwy posługuje się słownikiem,
 - rozumie wpływy języka łacińskiego na język ojczysty i języki obce,
 - redaguje poprawną wypowiedź pisemną, wykorzystując zdobytą w szkole wiedzę z kultury antycznej i jej dziedzictwa europejskiego,
 - rozumie związek z antykiem grecko-rzymskim różnych dyscyplin poznawanych w szkole (np. pojęcia tych dziedzin),
 - czyta poprawnie przerobiony tekst poetycki i wykazuje znajomość budowy dystychu elegijnego,
 - wykazuje zainteresowanie i aktywność na lekcjach.
5. Ocenę **bardzo dobrą** otrzymuje uczeń, który:
 - opanował słownictwo i struktury gramatyczne,
 - samodzielnie tłumaczy przerobiony i nowy tekst pod względem formalnym i rzeczowym,
 - wykazuje się umiejętnością przekładu na język polski,
 - sprawnie posługuje się słownikiem,
 - dokonuje analizy wpływu języka łacińskiego na język ojczysty i języki obce,
 - potrafi przygotować analizę rzeczową tekstu literackiego i filozoficznego,
 - formułuje wypowiedź ustną zgodnie z zasadami poprawności językowej,
 - redaguje wypowiedź pisemną, w pełni wykorzystując wiedzę z kultury antycznej i jej dziedzictwa europejskiego zdobytą w szkole i na drodze własnych poszukiwań,
 - umie wykorzystać wiedzę zdobytą na lekcjach języka łacińskiego przy rozwiązywaniu różnych zadań w innych dziedzinach szkolnych,
 - czyta tekst poetycki i dokonuje rozbioru metrycznego dystychu elegijnego,
 - aktywnie uczestniczy w pracy lekcyjnej, wykazując zainteresowanie językiem łacińskim i kulturą antyczną.
6. Ocenę **celującą** otrzymuje uczeń, który:
 - spełnia wymagania niezbędne do oceny bardzo dobrej,
 - samodzielnie pracuje wykraczając poza program szkolny, np. w ramach zajęć pozalekcyjnych (kółko przedmiotowe, udział w olimpiadzie, w uroczystościach szkolnych, wprowadzając wątki antyczne itp.).

Przykłady

Proponujemy następujący system oceniania prac sprawdzających znajomość języka (testy, sprawdziany, kartkówki). Najodpowiedniejsza jest skala procentowa za otrzymane punkty. Podane przykłady testów i sprawdzianów dotyczą materiału językowego i kulturowego zawartego w podręczniku *Porta Latina*.

Przykładowy sprawdzian
po lekcji II w podręczniku *Porta Latina*

Zadanie 1.

Podaj dalsze formy słownikowe (podstawowe) oraz znaczenie polskie każdej formy:

	1. forma podst.	2. forma podst.	3. forma podst.	4. forma podst.
	intro	intrare	intravi	intratum
znaczenie:	wchodzę	wchodzić	wszedłem	aby wejść
	lego			
znaczenie:				
	venio			
znaczenie:				
	saluto			
znaczenie:				
	debeo			
znaczenie:				

Zadanie 2.

Odmień w 3 czasach z polskim znaczeniem i podaj imperativus od:

intro, intrare, intravi, intratum.

Punktacja

Zadanie 1.

Za każdą poprawnie utworzoną formę przyznajemy 2 punkty; za poprawne tłumaczenie 1 punkt. Razem 40 punktów.

Zadanie 2.

Za poprawne utworzenie każdej formy przyznajemy 2 punkty; za poprawne tłumaczenie 1 punkt. Razem 60 punktów.

W sumie **100 punktów**.

Ocena niedostateczna:	0% – 50%	0–50 pkt.
Ocena dopuszczająca:	51% – 65%	51–65 pkt.
Ocena dostateczna:	66% – 80%	66–80 pkt.
Ocena dobra:	81% – 90%	81–90 pkt.
Ocena bardzo dobra:	91% – 100%	91–100 pkt.

Maksymalna ilość punktów za każdy test może być różna, ponieważ zależy od ilości i trudności zadań.

Przykładowy sprawdzian po lekcji V w podręczniku *Porta Latina*

Zadanie 1.

Podaj polskie znaczenie wyrazów:

populus, -i; arma, -orum; templum, -i; ignavus, -a, -um; terra, -ae; laudare; tenere; trahere; invenire; navigare.

Zadanie 2.

Utwórz gen. i acc. sing. i pl. i przetłumacz wszystkie formy: liber antiquus.

Zadanie 3.

Przetłumacz na język polski:

Discipuli in aula clarum poetam salutant. Magister discipulum in scholam intrare videt.

Zadanie 4.

Przetłumacz na język łaciński w liczbie pojedynczej i mnogiej:

Jestem dobrym żeglarzem. Nauczyciel nie jest zadowolony. Nauczycielka opowiada uczennicy piękną historię o antycznej Afryce.

Zadanie 5. (zadanie dodatkowe na ocenę celującą)

Przetłumacz na język łaciński:

Słyszymy, że nauczycielka opowiada uczennicom piękną historię o antycznej Afryce.

Punktacja

Zadanie 1.

Za każde poprawne tłumaczenie przyznajemy 1 punkt. Razem 10 punktów.

Zadanie 2.

Za każdą poprawnie utworzoną formę przyznajemy 2 punkty; za poprawne tłumaczenie 1 punkt. Razem 24 punkty.

Zadanie 3.

Za każde poprawnie przetłumaczone słowo przyznajemy 1 punkt. Razem 12 punktów

Zadanie 4.

Jestem dobrym żeglarzem.

– 6 punktów

Nauczyciel nie jest zadowolony.

– 4 punkty

Nauczycielka opowiada uczennicy piękną historię o antycznej Afryce.

– 14 punktów

Razem 24 punkty

Zadanie 5.

Zadanie dodatkowe bierzemy pod uwagę tylko wówczas, gdy uczeń otrzymuje maksymalną ilość punktów za rozwiązanie zadań obowiązkowych. Suma punktów dla otrzymania oceny celującej musi przekraczać 71.

Zadanie 1. – 10 punktów

Zadanie 2. – 24 punkty

Zadanie 3. – 12 punktów

Zadanie 4. – 24 punkty

W sumie **70 punktów.**

Ocena niedostateczna:	0% – 50%	0–35 pkt.
Ocena dopuszczająca:	51% – 65%	36–46 pkt.
Ocena dostateczna:	66% – 80%	47–56 pkt.
Ocena dobra:	81% – 90%	57–63 pkt.
Ocena bardzo dobra:	91% – 100%	64–70 pkt.

Przykładowy test leksykalno-gramatyczny po lekcji XXXI w podręczniku *Porta Latina*

W zadaniach 1–5 wskaż, która z podanych form (A, B, C, D) jest poprawna dla uzupełnienia zdania:

Zadanie 1. (1 pkt)

Nullum animal fidelius est _____

- A. cane B. canis C. cani D. canum

Zadanie 2. (1 pkt)

Non omnibus rebus, quae nitent, _____

- A. creditas esse B. credendum est. C. ad credendum D. credenda sunt

Zadanie 3. (1 pkt)

Homo natus est _____

- A. cogitandus B. ad cogitandum C. ut cogitarent D. cogitare

Zadanie 4. (1 pkt)

Achilles Hectorem, _____ fortissimum, persecutus est.

- A. Troianis B. Troianus C. Troianorum D. per Troianos

Zadanie 5. (1 pkt)

Nescio, cur operam philosophiae dare _____

- A. debemus B. debetur C. debeamus D. deberemus

Zadanie 6. (5 pkt.)

Wpisz do tabeli przy kolejnym numerze zdań odpowiednią literę oznaczającą typ zdania:

- I. Consulentibus Pythia respondit, ut Athenienses moenibus ligneis se munirent.
- II. Ego stultus sum, qui isti credam.
- III. Fortis sis, si pericula patienter feras.
- IV. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.
- V. Quae cum senator dixisset, silentium consecutum est.

- A. zdanie przyzwalające
- B. zdanie czasowe
- C. zdanie dopełnieniowe
- D. zdanie warunkowe
- E. zdanie względno-warunkowe

Numer zadania	Typ zadania
I.	
II.	
III.	
IV.	
V.	

W zadaniach od 7. do 10. zakresł jedną możliwość poprawnego uzupełnienia zdania tak, aby zachować znaczenie zdania wyjściowego.

Zadanie 7. (1 pkt)

Invidiam gloriae umbram putamus.

_____ gloriae _____ putatur.

- A. invidiam . . . umbram a nobis
- B. invidia . . . umbra a nobis
- C. invidia . . . umbra ab omnibus
- D. invidiam . . . umbram nobis

Zadanie 8. (1 pkt)

Creavit Deus hominem de limo terrae.

Homo de limo terrae _____

- A. Deum creatum erat
- B. a Deo creatum est
- C. Deo creatus erat
- D. a Deo creatus est

Zadanie 9. (1 pkt)

De rebus mihi notissimis dicis.

Scisne _____ de rebus mihi notissimis _____

- A. te dicere
- B. me dixisse
- C. te dicturum esse
- D. nos dicere

Zadanie 10. (1 pkt)

Unus Graecorum vir cognomen „Iustus“ habebat.

_____ cognomen „Iustus“ erat.

- A. uni Graecorum viro
- B. uno Graecorum viro
- C. unum Graecorum virum
- D. unus Graecorum vir

Punktacja

Zadania 1–5 5 punktów

Zadanie 6. 5 punktów

Zadania 7–10 4 punkty

W sumie **14 punktów.**

Dla łatwiejszego obliczania procentów ilość punktów 14 można pomnożyć przez 5: $14 \times 5 = 70$ pkt., co przyjmujemy jako 100%.

Ocena niedostateczna: 0% – 50% 0–35 pkt.

Ocena dopuszczająca: 51% – 65% 36–46 pkt.

Ocena dostateczna: 66% – 80% 47–56 pkt.

Ocena dobra: 81% – 90% 57–63 pkt.

Ocena bardzo dobra: 91% – 100% 64–70 pkt.

Przykładowy test na rozumienie tekstu czytanego po lekturze tekstów Cezara w podręczniku *Porta Latina*

Przeczytaj uważnie poniższy tekst.

Mercatoribus est aditus magis eo, ut, quae bello ceperint, quibus vendant, habeant, quam quo ullam rem ad se importari desiderent. Quin etiam iumentis, quibus maxime Galli delectantur quaeque impenso parant pretio, Germani importatis non utuntur, sed, quae sunt apud eos nata, parva atque deformia, haec cotidiana exercitatione, summi ut sint laboris, efficiunt. Equestribus proeliis saepe ex equis desiliunt ac pedibus proeliantur equosque eodem remanere vestigio adsuefecerunt; ad quos se celeriter, cum usus est, recipiunt; neque eorum moribus turpius quicquam aut inertius habetur quam ephippiis uti. Itaque ad quemvis numerum ephippiatorum equitum quamvis pauci adire audent. Vinum ad se omnino importari non patiuntur, quod ea re ad laborem ferendum remollescere homines atque effeminari arbitrantur.

(G.I. Caesar, *Commentarii de bello Gallico* IV 2, 1–6)

W zadaniach od 1. do 5. w wykropkowane miejsca wstaw kwalifikator V (verum) przy tych zdaniach, które są zgodne z treścią tekstu, kwalifikator F (falsum) przy tych zdaniach, które nie są z nim zgodne:

Zadanie 1. (2 pkt.)

_____ Germanowie pozwalają przychodzić kupcom, aby mieli komu sprzedawać łupy wojenne.

Zadanie 2. (2 pkt.)

_____ Germanowie hodują własne konie, które, choć są małe i niepozorne, odznaczają się dużą wytrzymałością.

Zadanie 3. (2 pkt.)

_____ Codziennie je ćwiczą, co kosztuje ich wiele pracy, zwłaszcza z przyzwyczajaniem ich do noszenia jeźdźca na siodle.

Zadanie 4. (2 pkt.)

_____ W czasie bitew konnych często nie walczą jak jeźdźcy, lecz jak piechurzy.

Zadanie 5. (2 pkt.)

_____ Wino uważają za rzecz, która osłabia mężczyzn, bo stają się niezdolni do znoszenia trudów.

W zadaniach od 6. do 10. w wykropkowane miejsca wstaw kwalifikator V (verum) przy tym znaczeniu wyrazu, które wystąpiło w tekście, kwalifikator F (falsum) przy tych wyrazach, które miały inne znaczenie:

Zadanie 6. (1 pkt)

ADITUS tu: _____ początek

Zadanie 7. (1 pkt)

CAPIO 3, CEPI, CAPTUM tu: _____ obrać

Zadanie 8. (1 pkt)

VESTIGIUM tu: _____ miejsce

Zadanie 9. (1 pkt)

RECIPIO 3, RECEPI, RECEPTUM tu: _____ cofnąć

Zadanie 10. (1 pkt)

PATOR, PATI, PASSUS SUM tu: _____ pozwolić

Punktacja

Dla łatwiejszego obliczania procentów ilość punktów 15 można pomnożyć przez 4: $15 \times 4 = 60$ pkt., co przyjmujemy jako 100%.

Ocena niedostateczna:	0% – 40%	0–24 pkt.
Ocena dopuszczająca:	41% – 55%	25–33 pkt.
Ocena dostateczna:	56% – 75%	34–45 pkt.
Ocena dobra:	76% – 90%	46–54 pkt.
Ocena bardzo dobra:	91% – 100%	55–60 pkt.

Przykładowe zadania sprawdzające wiedzę o kulturze antycznej i umiejętność wypowiedzi w formie pisemnej**Zadanie 1.**

Wykorzystując załączone niżej teksty literackie i materiały ikonograficzne, rozważ, jak funkcjonował i funkcjonuje w kulturze europejskiej motyw Dedala i Ikara oraz obecne w nim sensory.

Uczeń wykonuje zadanie na podstawie załączonych materiałów:

Materiał tekstowy

Owidiusz, *Metamorfozy* VIII, 200–216 (w tłumaczeniu na język polski)
Leonardo da Vinci, R. 1271, *Woda*, Ze zbioru bajek (w tłumaczeniu na język polski)
Ernest Bryll, *Wciąż o Ikarach głośzą*

Materiał ikonograficzny

Pieter Bruegel, *Upadek Ikara*
Leonardo da Vinci, *Projekt maszyny latającej*

Zadanie 2.

W przedstawionych poniżej wierszach, poety antycznego i poetów dwudziestowiecznych, występuje ten sam motyw – okrętu jako symbolu podróży przez morze życia. Porównaj sposoby wykorzystania tego toposu.

Uczeń wykonuje zadanie na podstawie załączonych materiałów:

Materiał tekstowy

Pieśń Horacego *Carmen* I 14 (w tłumaczeniu na język polski)
Leopold Staff, *O radosnej ojczyźnie*
Josif Brodski, *W stylu Horacego* (w tłumaczeniu na język polski)

IX. Zalecana literatura

- AJSCHYLOS, *Persowie*. Wstęp i przekład: Stefan Srebrny, w: *Ajschylos, Tragedie*, Warszawa: PIW, 1952
- ALBERT KARL, *O platońskim pojęciu filozofii*, Warszawa: PAN, 1991
- ARYSTOTELES, *Etyka Nikomachejska*. Przeł. Daniela Gromska, Warszawa: PWN, 1956 (odp. hasła)
- ARYSTOTELES, *Poetyka*, w: *Trzy poetyki klasyczne*. Przeł. i oprac. Tadeusz Sinko, Wrocław: Ossolineum 1951 lub: *Poetyka*. Przekład i wstęp H. Podbielski
- ARYSTOTELES, *Polityka*, Warszawa: De Agostini, 2002, ks. I
- ARYSTOTELES, *Zachęta do filozofii*, Warszawa: PWN, 1988
- Atlasy, albumy, przewodniki po Grecji i Italii* (np. przewodniki Pascala)
- AXER JERZY, *Trening oratorski jako składnik wychowania obywatelskiego w systemie republikańskim. Przypadek polski*, w: *Retoryka antyczna*, Warszawa: Aletheia, 1996
- BACHTIN MICHAŁ, *Twórczość Franciszka Rabelais'go a kultura ludowa średniowiecza*, Kraków: IW Znak, 1975 (rozdz. *Rabelais w historii śmiechu; Ludowe świąteczne formy i obrazy*)
- BASZKIEWICZ JAN, *Powszechna historia ustrojów państwowych*, Gdańsk: Wydawnictwo „Arche”, 1998 (rozdz. *Polis demokratyczna*)
- BIEŻUŃSKA-MAŁOWIST IZA, *Niewolnictwo*, Warszawa: Czytelnik, 1987
- BLOOM ALLAN, *Umysł zamknięty*, Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo, 1997
- BOCHEŃSKI JÓZEF MARIA, *Etyka*, Kraków: Philed, 1995 (rozdz. *Cnota ambicji*)
- BOCHEŃSKI JÓZEF MARIA, *Sto zabobonów*, Kraków: Philed, 1992
- BORAWSKA T., GÓRSKI K., *Umysłowość średniowiecza*, Warszawa: IW PAX, 1993
- BRAVO BENEDETTO, Wipszycka Ewa, *Historia starożytnych Greków*, Warszawa: PWN, 1998, T. I
- BRODSKI JOSIF, *Pochwała nudy*, Kraków: SIW Znak, 1996 (rozdz. *Jak czytać książki; Nieskromna propozycja*)
- BRUN JEAN, *Arystoteles i Liceum*, Warszawa: Prószyński i S-ka, 1999
- BRUN JEAN, *Sokrates*, Warszawa: Prószyński i S-ka, 1999
- CARCOPINO JEROME, *Życie codzienne w Rzymie w okresie rozkwitu cesarstwa*, Warszawa: PIW, 1960
- CARMINA BURANA. *Cantiones profanae*. Wybór i układ: C. Orff. Tłum: M. Piechal, Szczecin: Wydawnictwo GLOB, 1988
- CARY M., SCULLARD H.H., *Dzieje Rzymu*, T. II, Warszawa: PIW, 1992 (m.in. rozdz. *Kariera lacy i greki; Oświata i piśmiennictwo*)
- CURTIUS ERNST R., *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, Kraków: Universitas, 1997
- CYCERO M.T., *Wybór pism naukowych*. Przeł. Krystyna Wisłocka-Remerowa, Wrocław: Ossolineum, 1954
- CYCERON MAREK TULIUSZ, *Mowy*. Przeł. i oprac. Stanisław Kołodziejczyk, Julia Mrukówna, Danuta Turkowska, Kęty: Wydawnictwo ANTYK, 1998
- DAVIES NORMAN, *Europa*, Kraków: SIW Znak, 1998
- DĄBROWSKI KAZIMIERZ, *Trud istnienia*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1986
- DĄBMSKA IZYDORA, *O funkcjach semiotycznych milczenia*, w: *Studia semiotyczne*, T. II, Wrocław 1971
- EKES KATARZYNA, *Carmina Burana na lekcjach łaciny*, w: *Języki Obce w Szkole nr 2/1999*, s. 155–157
- Encyklopedia muzyki*, Warszawa: PWN, 1995
- FILEK JACEK, *Filozofia jako etyka*, Kraków: SIW Znak, 2001
- FINLEY MOSES, *Polityka w świecie starożytnym*, Kraków: SIW Znak, 2000
- FROMM ERICH, *O sztuce miłości*, Warszawa: Sagittarius, 1994
- FROMM ERICH, *Ucieczka od wolności*, Warszawa: Czytelnik, 1970
- GARCZYŃSKI STEFAN, *Sztuka pamiętania*, Warszawa: Iskry, 1966
- GAWROŃSKI JAN, *Drogi prowadzą do Rzymu*, Kraków: SIW Znak, 2000
- GILSON ETIENNE, *Heloiza i Abelard*, Warszawa: IW PAX, 2000
- GNILKA JOAHIM, *Jezus z Nazaretu. Orędzie i dzieje*, Kraków: IW Znak, 1997
- GRANT MICHAEL, *Dzieje dawnego Izraela*, Warszawa: PIW, 1991
- GRANT MICHAEL, *Gladiatorzy*, Łódź: Wydawnictwo Łódzkie, 1987
- GRANT MICHAEL, *Mity rzymskie*, Warszawa: PIW 1978
- GRAVES ROBERT, *Mity greckie*, Warszawa: PIW, 1967
- GRIFFIN JASPER, *Homer*, Warszawa: Prószyński i S-ka, 1999
- GRIMAL PIERRE, *Miłość w Rzymie*, Warszawa: PIW, 1990
- GRIMAL PIERRE, *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*, Wrocław: Ossolineum, 1987
- GRŪN ANZELM OSB, *Potrzeba milczenia*, Kraków: „Tyniec”, 2001
- GURIEWICZ ARON, *Kategorie kultury średniowiecznej*, Warszawa: PIW, 1976
- HABELA JERZY, *Słowniczek muzyczny*, Warszawa: PWM, 1988
- HAMMOND NICHOLAS G.L., *Dzieje Grecji*, Warszawa: PIW, 1973
- HARRINGTON WILFRID J., *Klucz do Biblii*, Warszawa: IW PAX, 1982
- HELIODOR, *Opowieść etiopka o Theagenesie i Chariklej*. Przeł. S. Dworacki, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2005
- HERBERT ZBIGNIEW, *Labirynt nad morzem*, Warszawa: Zeszyty Literackie, 2000
- HOMER, *Iliada*. Przeł. Franciszek Ksawery Dmochowski. Wstęp i komentarz Tadeusz Sinko, Wrocław: Ossolineum, 2004
- HOMER, *Iliada*. Przekład i wstęp Ignacy Wieniewski, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1984
- HOMER, *Odysja*. Przeł. Jan Parandowski, Warszawa: Czytelnik, 1972

- INGARDEN ROMAN, *Książeczka o człowieku*, Kraków: WL, 1972 (rozdz. *Człowiek i czas*)
- JACZYNOWSKA MARIA, *Religie świata rzymskiego*, Warszawa: PWN, 1990
- JAEGER WERNER, *Paideia*, T. 1, Warszawa: IW PAX, 1962
- JAEGER WERNER, *Paideia*, T. 2, Warszawa: IW PAX, 1964
- JASPERS KARL, *Wprowadzenie do filozofii*, Wrocław: 1995 (rozdz. *Filozoficzny sposób życia*)
- Języki indoeuropejskie*. Red. Leszek Bednarczuk. T. II, Warszawa: PWN 1986 (języki romańskie i italskie)
- KAMIEŃSKA ANNA, *Książka nad książkami*, Warszawa: IW Nasza Księgarnia, 1988
- KERENYI KARL, *Mitologia Greków*, Warszawa: KR, 2002 (rozdz. Herakles)
- KLEMENSIEWICZ ZENON, *Historia języka polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002
- KOROLKO MIROSŁAW, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1990
- KRASNOBĘSKI RYSZARD, *Rozważania o demokracji*, Wrocław: Entelechia, 1994
- KRAWCZUK ALEKSANDER, *Starożytność odległa i bliska*, Warszawa: IW PAX, 1980
- KROKIEWICZ ADAM, *Arystoteles, Pirron i Plotyn*, Warszawa: IW PAX, 1974
- KROKIEWICZ ADAM, *Sokrates*, Warszawa: IW PAX, 1958
- KROKIEWICZ ADAM, *Zarys filozofii greckiej*, Warszawa: IW PAX, 1995 (rozdz. *Pitagoras i pitagorejczycy*)
- KROŃSKA IRENA, *Sokrates*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 2001
- KRÓL MARCIN, *Słownik demokracji*, Kraków: SIW Znak, 1989
- KUBIAK ZYGMUNT, *Dzieje Greków i Rzymian*, Warszawa: Świat Książki, 2003
- KUBIAK ZYGMUNT, *Literatura Greków i Rzymian*, Warszawa: Świat Książki, 1999
- KUBIAK ZYGMUNT, *Mitologia Greków i Rzymian*, Warszawa: Świat Książki, 1997
- KUBIAK ZYGMUNT, *Półmrok ludzkiego świata*, Kraków: SIW Znak, 2001
- KUBIAK ZYGMUNT, *Przestrzeń dzieł wiecznych*, Kraków: SIW Znak, 1993
- KUBIAK ZYGMUNT, *Uśmiech Kore*, Warszawa: Biblioteka „Więzi”, 2000
- KUMANIECZAK KAZIMIERZ, *Literatura Rzymska. Okres Cyceeroński*, Warszawa: PWN, 1977
- LÄPPLÉ ALFRED, *Od Księgi Rodzaju do Ewangelii*, Kraków: SIW Znak, 1977
- LE GOFF JAQUES, *Inteligencja w wiekach średnich*, Warszawa: Czytelnik, 1966
- LEONARDO DA VINCI, *Pisma wybrane*, seria Symposion, Warszawa: Czytelnik, 1958
- LEWIS C.S., *Odrzucony obraz*, Warszawa: IW PAX, 1986
- LIWIUSZ TYTUS, *Dzieje od założenia miasta Rzymu*. Przeł. Władysław Strzelecki, Wrocław: Ossolineum, 1955
- LURKER MANFRED, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań: Pallotinum, 1989
- ŁANOWSKI JERZY, *Literatura Grecji starożytnej w zarysie*, Warszawa: PWN, 1987
- ŁANOWSKI JERZY, *Szlakiem siedmiu cudów starożytności*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1964
- Mała encyklopedia kultury antycznej*, Warszawa: WN PWN, 1990
- MAŃCZAK W., *Języki romańskie*, w: *Języki indoeuropejskie*, pod red. L. Bednarczuka, Warszawa 1988, s. 578
- MAROUZEAU JEAN, *Pogadanki o łacinie*, Lwów 1930
- MARROU HENRI-IRÉNEÉ, *Historia wychowania w starożytności*, Warszawa: PIW, 1969
- MICHAŁOWSKI KAZIMIERZ, *Delfy*, Warszawa: PZWS, 1949 (rozdz. *Wyrocznia*)
- MIKOŁAJCZAK ALEKSANDER WOJCIECH, *Łacina w kulturze polskiej*, Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 1998 (rozdz. *Język Rzymu – językiem świata*)
- Mit, człowiek, literatura*. Praca zbiorowa, Warszawa: WN PWN, 1992
- MUSIAŁ D., *Pitagoreizm. Zarys problematyki*, Meander 7–8/96
- MYŚLIWIEC HERBERT, *Zarys wersyfikacji łacińskiej średniowiecza*. W: *Metryka grecka i łacińska*, praca zbiorowa pod red. M. Dłuskiej i W. Strzeleckiego, Wrocław: Ossolineum, 1959
- NAKONIECZNY RAFAŁ, *Powinności obywatela według Cyceirona (De officiis)*, Nowy Filomata 4/2001
- NĒPOS KORNELIUSZ, *Żywoty wybitnych mężów*. Przekład zespolowy, Warszawa: PWN Warszawa 1974
- NICOLL ALLARDYCE, *Dzieje dramatu. Od Ajschylosa do Anouilha*, Warszawa: PIW, 1975
- OSIPOWICZ ANNA, *Lingua Latina Lingua Nostra*, Warszawa: MAG, 2002 (rozdz. *Convivium*, s. 301–303)
- OSSOWSKA MARIA, *Normy moralne*, Warszawa: WN PWN, 2000
- OSSOWSKA MARIA, *Wzór demokracji*, Lublin: Daimonion, 1992
- OWIDIUSZ, *Metamorfozy*. Przeł. Anna Kamieńska, Stanisław Stabryła, Kraków: Ossolineum, 1996
- OWIDIUSZ, *Przemiany*. Przeł. B. Kiciński. Wybór, wstęp i objaśnienia J. Krókowski, Wrocław: Ossolineum, 1953
- PARANDOWSKI JAN, *Mitologia* (różne wydania)
- PARANDOWSKI JAN, *Z antycznego świata*, Warszawa: Prószyński i Ska, 1998
- PERNOUD R., *Kobieta w czasach katedr*, Warszawa 1990
- PETRONIUSZ, *Uczta Trymalchiona*, Warszawa: Czytelnik, 1963
- PIEPER JOSEPH, *O miłości*, Warszawa: IW PAX, 1983
- PLATON, *Państwo*. Przeł. Władysław Witwicki, T. 1–2, Warszawa: Alfa-Wero, 1994
- PLATON, *Uczta*. Przeł. oraz wstępem, objaśnieniami i ilustracjami opatrzył Władysław Witwicki, Warszawa: PWN, 1957
- Praktyczny słownik biblijny*, Warszawa: IW PAX, 1995
- Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, red. Witold Wołodkiewicz, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1986
- PTASZEK IRENEUSZ, *Ateńska demokracja w kontekście współczesnej demokracji*, Nowy Filomata 4/1998
- REALE GIOVANNI, *Historia filozofii starożytnej*, Lublin: RW KUL, 1994, T. I

- Retoryka antyczna i jej dziedzictwo* (Materiały sesji naukowej w Lublinie IX 1993), Warszawa: Aletheia, 1996
- ROMILLY JACQUELINE DE, *Tragedia grecka*. Przeł. J. Sławińska, Warszawa: PWN, 1994
- SAFAREWICZ J., *Zarys Gramatyki historycznej języka łacińskiego*, Warszawa: PWN, 1986
- SARTORI GIOVANNI, *Teoria demokracji*, Warszawa: PWN, 1994 (rozdz. *Równość*)
- SCHAEFFER BOGUSŁAW, *Dzieje muzyki*, Warszawa: WSiP, 1983 (*Stabat Mater*; A. Vivaldi; G.B. Pergolesi)
- SENEKA, *Listy moralne*. Przeł. Wiktor Kornatowski. Wstęp Kazimierz Leśniak, Warszawa: PWN, 1961
- SINKO TADEUSZ, *Od filantropii do humanitaryzmu i humanizmu*, Warszawa: IW PAX 1960
- SKARGA BARBARA, *O filozofię bać się nie musimy*, Warszawa: PWN, 1999
- Słownik łacińsko-polski*. Red. Marian Plezia, T. 1–5, Warszawa: PWN
- Słownik pisarzy antycznych*. Red. Anna Świderkówna, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1982
- SWIEŻAWSKI STEFAN, *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa-Wrocław: WN PWN, 2000
- SWIEŻAWSKI STEFAN, *Święty Tomasz na nowo odczytany*, Kraków: SIW Znak, 1983
- SWIEŻAWSKI STEFAN, *Lampa wiary*, Kraków: SIW Znak, 2000
- ŚWIDERKÓWNA ANNA, *Bogowie zeszli z Olimpu*, Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona, 1999
- ŚWIDERKÓWNA ANNA, *Hellenika*, Warszawa: PIW, 1974 (rozdz. *Helleńska humanitas*)
- TATARKIEWICZ WŁADYSŁAW, *Dzieje sześciu pojęć. Sztuka, piękno, forma, twórczość, odtwórczość, przeżycie estetyczne*, Warszawa: PWN, 1988
- Trzy stylistyki greckie. Arystoteles. Demetriusz. Dionizjusz*. Wrocław: Ossolineum, 1953
- W kręgu dobra i zła. Wybór tekstów klasycznych z etyki*. Opracowanie i wybór tekstów – Ewa Podrez, Warszawa: Wydawnictwo Medium, 1993
- VERNANT JEAN-PIERRE, *Źródła myśli greckiej*, Warszawa: PWN, 1994
- WEIL SIMONE, *Wybór pism*. Przekład i opracowanie Cz. Miłosz, Kraków: SIW Znak, 1991 (rozdz. *Rozważania o dobrym użytku studiów szkolnych w miłości do Boga*)
- WERGILIUSZ, *Eneida*. Przeł. Tadeusz Karyłowski, Wrocław: Ossolineum 1981
- WERGILIUSZ, *Eneida*. Przeł. Wanda Markowska, Warszawa: Nasza Księgarnia, 1987
- WINNICZUK LIDIA, *Ludzie, zwyczaje, obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa: PWN, 1983
- WOJTYŁA KAROL, *Osoba a miłość*, Lublin: Daimonion, 1991
- WORONIECKI JACEK, *Katolicka etyka wychowawcza*, T. 1–2, Lublin: RW KUL, 1995
- WÓJCİK ANDRZEJ, *Talent i sztuka*. Rzecz o poezji Horacego, Wrocław: Ossolineum, 1986
- Wypisy z ksiąg filozoficznych. O mądrości – o głupocie*. Wybrał ks. Tadeusz Gadacz, Kraków: SIW Znak, 1995 (oraz inne pozycje z tej serii)
- Zarys encyklopedyczny religii*. Red. Zb. Drozdowicz, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1992
- ZIELIŃSKI TADEUSZ, *Grecja niepodległa*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1958
- ZIELIŃSKI TADEUSZ, *Historia kultury antycznej*, T. 1, Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie, 1922
- ZIELIŃSKI TADEUSZ, *Historia kultury antycznej*, T. 2, Warszawa: Wydawnictwo J. Mortkowicza, 1929
- ZIELIŃSKI TADEUSZ, *Religia starożytnej Grecji*, Wrocław: Ossolineum, 1991
- ZIELIŃSKI TADEUSZ, *Szkice antyczne*, Kraków: WL, 1971
- ŻUREK GRZEGORZ, *Servi sunt. Immo homines*, Meander (XXII) 1967, zesz. 5.
- ŻYCHIEWICZ TADEUSZ, *Stare Przymierze*, Kraków: SIW Znak, 1989